Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 251 (11749) 1981 чылдың октябрь 30, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

СЭКП ТК-ДА

«СЭКП-нин хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдекти СЭКП Төп Комитеди доктаадып тургускан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге 50 болгаш оон-даа хөй чылдар дургузунда бактаап турар партия кежигүннерин ол демдек-биле демдеглээр.

«СЭКП-нин хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдектиң дугайында дүрүмнү болгаш ол демдекти тодаргайлаан бижимелди СЭКП ТК бадылаан.

МОСКВАДАН ЧОРУПКАНЫ

Йемен Араб Республиканың Президентизи Али Абдалла Салех октябрь 28-те Москвадан чорупкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар албанның найыралчы аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинге ол чораан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, албанның өске-даа кижилери аалчыны аэродромга үдээн.

(СЭТА).

ТЫВАНЫҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИНИҢ IX СЪЕЗДИЗИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

ИДЕПКЕЙЛИГ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕР

«КОММУНИЗМНИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ — СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕР ДЕЛГЕРЕЗИН! ИЕ-ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ АЛДАР!» деп Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларында бижээн. Хосталга, деӊ эрге дугайында херээжен кижиниң эчис күзели бисте чүгле Октябрь революциязы тиилээниниң, улуг башкы Ленинниң номналының ачызында боттуг чүүл болу берген. Совет херээженнер ам таптыг-ла 64 чыл дургузунда бодунуң чуртунуң ёзулуг ээлери, эр улус-биле деӊ эргелиг, коммунизмниң идепкейлиг ажыл-ишчилери болу бергеннер.

Херээженнерниң бүрүн долу эргези ССРЭ Конституциязында хоойлужуттунуп магадылаттынган. Бистиң чуртувустуң эртип келгени бүгү-ле маадырлыг демиселиниң төөгүзүнде совет херээженнерниң киришпээни ажыл-херек чок. Социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезинге херээженнерниң долу деӊ эргезин хандырар төөгүлүг сорулга Советтер чуртунда боттанган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында тыва улустуң амыдыралы, ылаӊгыя херээжен кижиниң чуртталгазы үндезини-биле чаартынып сайзыраан. Тыва херээженнер Октябрьның ачызында ёзулуг аас-кежикти тыпканнар. Нийти культура, эртем-билиг деӊнели бедээн, хөй-ниити амыдыралынга оларның киржилгези калбарган. Херээженнер ажылдавайн турар улус ажыл-агыйының болгаш культураның ындыг адырлары чок.

Тываның херээженнериниң IX съездизи ажыттынар бо хүнде бистиң херээженнеривистиң дугайында өөрүшкүнүң, сеткил ханыышкынының сөстерин сөглевес арга чок. Тываның херээженнерниң тоску съездизиниң ажылынга киржири-биле улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларында ажылдап турар, эң-не шалыпчы, идепкейлиг эрес-кежээлер — эргим авалар, угбалар, дуңмалар, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, бистиң-биле кожа областардан, МАР-ның чамдык аймактарындан чалаткан аалчылар чыглып келген. Херээженнер бүдүрүлгениң болгаш өг-бүлениң ажыл-херектерин деңге башкарып, ажы-төлдү кижизидип өстүреринге улуг үлүг-хуузун киирип, ачы-буянын чедирип чоруурлар.

Республиканың улус ажыл-агыйында бүгү ажылдап турарларның 49,6 хуузу херээженнер, кадык камгалалында—76,8 хуу, көдээ ажыл-агыйда—41,2 хуу болуп турар. Партияның область организациязында беш муң ажыг херээженнер санаттынып турар. Бир муң сес чүс чыгам кижи улус депутаттарының Советтеринде соңгуттурган, чонга бараан болуп турар. Муң ажыг херээженнер улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының специалистери болу бергилээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш база бүдүрүлге болгаш хөй-ниити ажыл-херектеринге эң идепкейлиг киржир, амыдыралдың культуразын бедидер, ажы-төлдү төлептиг салгал кылдыр кижизидер ажыл-херектерге бистиң херээженнеривис тодаргай үлүг-хуузун киирип турарлар. Ажыл-ишчи кежээ, хөйге макталдыг ат-сураглыг шак ындыг херээженнерниң одуруунга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ак-Довурак школазының башкызы С. С. Тамдын-оол, «Барлык» совхозтуң малчыны, Маадыр-ие Ленин орденниң эдилекчизи С. У. Ууртак, Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң тракторизи К. К. Монгуш, Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң саанчызы, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи Т. Д. Кара-Сал, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта сүт-бараан фермазында бригадир Ф. А. Родионова, Кызылдың куш фабриказында куш ажаакчызы М. Г. Рукосуева дээш өске-даа он-он аттарны бөгүн чоргааралбиле адап болур.

Бүдүрүлгелерде, ажыл-агыйларда ажылдап турар херээженнерниң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары — кол сорулгаларның бирээзи. Ылаңгыя малчыннарның амыдырал-чуртталгазын бедидер айтырыг эң чугула болуп турар.

Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле бүгү талалыг политмассалыг болгаш кижизидилге ажылын чорударынга чер-черде тургустунган херээженнер чөвүлелдери республикада көскү рольду ойнап турарлар. Бисте 286 херээженнер чөвүлелинде үш муң ажыг активчилер хаара туттунган, чон ортузунга улуг ажылды чорудуп турарлар. Алдан-Маадыр суурда херээженнер чөвүлели (даргазы А. Т. Ондар), Бай-Талда (даргазы Ч. Баавыл), Булуң-Терекге (даргазы К. Л. Кыргыс), Тываның электри четкилеринде (В. М. Макова), № 48 тудуг эргелелинде (даргазы А. М. Гавриленко), О. Шынаада (даргазы А. Т. Эртине), Нарында (даргазы А. С. Дүгер) дээш өске-даа чөвүлелдерниң ажылы улам идепкейжээн. Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның херээженнер чөвүлелдери (даргалары С. М. Достай, Б. М. Чигжит, А. С. Серен) база ажылын эки тургускан, оларның даргалары хөй чылдарда үлегерлиг ажылдап келгеннер.

Херээженнер чөвүлелдериниң ажылы хөй талалыг, ылаңгыя ук ажылды партия организацияларының удуртулгазы-биле хүн бүрү чорудуп турар черлерде, ажыл бедик деңнелде тургустунганын амыдырал бадыткап турар. Алдан-Маадыр, Бай-Тал суурларда херээженнер чөвүлелдери тус черлерде партия, совет болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары-биле сырый харылзаалыг ажылдап келген болгаш ында ниити байдал чедиишкинниг болуп турары-даа таварылга эвес.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр республиканың херээженнер чөвүлелдериниң ажылының сорулгаларының дугайында айтырыгны бөгүн ажыттынар съездиге чугаалажыр төлээде, кошкак дивес кичээнгей салыр айтырыглар бисте эвээш эвес. Хоорай, суурларның чаагайжыдылгазы, каяа-даа үлегерлиг корум-чурум, амыдыралдың культуразы, ажы-төл кижизидилгези дээш айтырыглар-ла хөй. Оларны үениң негелделеринге дүүштүр чедиишкинниг шиитпирлежиринге херээжен чоннуң киирер үлүг-хуузу-даа, оларга бүзүрел-даа улуг.

Тываның херээженнериниң IX съездизинге янзы-бүрү мергежилдиң кижилери— ажылчыннар, малчыннар, интеллигенцияның төлээлери республиканың булуң бурузундан келген.

ЧУРУКТА: бөлүк делегаттар съездизиниң бүдүүзүнде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы хүндүлүг атты эштер Ч. Х. Баткарга, В. И. Поповага тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Аныяктарның профессионал өөредилгезинге болгаш коммунистиг кижизидилгезинге ачы-хавыязы дээш **Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы** деп хүндүлүг атты тыпсырлар болза:

Чедей Хурагандаевна Баткар — күш-ажылдың хоочуну, «Чодураа» совхоз, Тес-Хем район.

Валентина Ивановна Попова — республика типографиязының дептерлээр цегиниң начальниги.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 29.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле херээженнер чөвүлелдериниң бөлүк активчилерин шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Херээженнер чөвүлелдеринге үр чылдарда болгаш үре-түңнелдиг ажылдааны дээш **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии**-биле шаңнаары болза:

Чечек Тюлюшовна БААВЫЛ — Бай-Тал ортумак школазының башкызы, «Бай-Тал» совхозтуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Александра Тангытовна ОНДАР — Алдан-Маадыр ортумак школазының башкызы, «Алдан-Маадыр» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Даваа-Самбуу Меровна СЕГБЕ — почтазы, «Нарын» совхозта херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

Зоя Леонтьевна ФОТЬЯНОВА — Сарыг-Септе ясли-сад эргелекчизи, Каа-Хем районнуң херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

Биченей Монгушовна ЧИКЧИТ — Барыын-Хемчиктиң санэпидстанциязының кол эмчизи, Барыын-Хемчик районнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 29.

СЪЕЗДИНИҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Тываның херээженнер съездизиниң ажылынга киржири-биле Моол Арат Республиканың Завхан, Убса-Нур аймактарының делегациялары, кожа областарның, Красноярск крайның херээженнериниң төлээлери четкилеп келген. Олар баштайгы хүннерде республиканың херээженнериниң уран-шевер кылыглар делгелгезин көрүп, ону улуу-биле сонуургааннар.

Съездиниң аалчыларының арзында эвилел ужур-дузалыг «Абаканвагонстрой» трестиң № 52 тудуг эргелелиниң тудугжузу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Н. Л. Асочанова, Красноярскиде көдээ ажыл-агый институдунуң проректору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Н. Свадченко болгаш өске-даа ат-сураглыг херээжен ишчилер бар.

ДОШТАЛДЫРЫП СУГГАРАРЫН АЖЫГЛААР

Көдээ ажыл-агый допчулалы

Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу күскү суггатты чорударының планныг онаалдазын районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдеринге тускай дужаал ёзугаар берген. Ук ажылды организастап чорудары-биле 5—6 кижилиг турум звеноларны суггаттыг чер ажылдыг совхоз бүрүзүнге тургузуп, ажылдадыр ужурлуг турган.

Ам күскү суггатты чорударының хуусаазы колдуунда доозулган чүве болганда, республиканың совхозтары ону канчаар чоруткапып түңнеп, анализтеп көрээлиңер. Сөөлгү медээ ёзугаар, совхозтар күскү суггатты 5965 гектар хөй чылдыг тарымал база чайгаар үнген сиген шөлдеринге чоруткап, азы ол планныг онаалда 99 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдаазы-биле деңнээрге, бо күзүн барык 1200 гектар чер хөй суггартынган. Ук ажылга тускайлаттынган 134 звено ажылдап турган.

Күскү суггатты Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Таңды, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарының совхозтары эки чорудуп, бердинген планныг даалгаларны ажыр күүсеткилээн. Ылаңгыя «Күш-ажылдың хостуу», «УТКА 25 чылы», «Барлык», «Хемчик», «Чыраа-Бажы», «Тес-Хем», «Чодураа» совхозтар. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы ук ажылды организастыг бедик деңнелге чоруткан болгаш күскү суггаттың планын оранчок кызыргаппар. Ынчалзажок Каа-Хем, Бай-Тайга районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, ол ышкаш совхозтарның удуртукчулары, специалистери күскү суггаттың ужур-дузазын үнелеп көрбейн турар болгаш планнарын доңгуп-ле 43—66 хуу күүсеткен. А Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары бо күзүн чаңгыс-даа гектар чер суггарбаан. Бо ышкаш кончуг каан чылда черни суггарып ажыглаарының ажык-дузазын ук районнуң совхозтарының агроном-гидротехник эртемниглери чедир үнелевейн турарын чүгле оларның хүлээнген ажылынга харысалга чогу деп санаар апаар.

Культурлуг үнуштүң эки өзүп үнеринге херек өл-шык хөрзүнге четчири-биле бар турары ховар болур. Ынчангаш чаагай дүжүттү өстүрүп алырда, черни эки суггарып, өл-шыкты хөрзүнче хандыр сиңнирери негеттинер болгай.

Сугну дошталдырып тургаш, өл-шыкты черже сиңирерин республиканың чамдык ажыл-агыйларында калбаа-биле ажыглап турар апарган. Ылаңгыя хар чуга болган кыштарда мал чеми культураларның дүжүткүрүн улгаттырарының бир курлавыры— хемнер, дамырак суглар чоогунда чайгаар бүткен сиген шөлдеринге, одарларга, көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг өске-даа черлеринге сугну дошталдырып, өл-шыкты сиңирери. Сугну чер кырынга дошталдырары хөрзүнү чүгле өл-шык болдурар эвес, харын сугну бөлүп, курлавырлаар. Ол дош чазын эриирге, ооң суу агып баткап, шөлдерниң хөрзүнүнче сиңер болгай. Суггатка чедишпейн турар сугну кыш дургузунда ындыг янзы курлавырлап, мөөңнеп алыр херек.

Сугну чайындыладып доңуурарын соой бергенде, декабрьда эгелээр болгаш ол ажылды кыштадыр чорудар. Хемнерге болгаш дамырак кара суглар-га (шөлдерниң адакы участоктарындан эгелээш) саваңагжаң моондактарны кылыр. Ынчап сугну баштай эң-не бедик черже үндүрүп алыр, а ооң соонда ортан харны азы одекти чалдап тургаш, сугну участокка дески кылдыр дошталдырар. Ооң соонда сугну үстүнден моондактаар болгаш шөлге бир дески кылдыр чайыкталдырып, дошталдырар.

Ш. МОНГУШ,
Көдээ ажыл-агый министерствозунуң мелиорация килдизиниң начальниги.

Чарыштың мурнакчылары

ДЕМНИГ КОЛЛЕКТИВТЕ

Кызылдың аъш-чем садыы — республиканың Садыг министерствозунуң шугумунда мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Бо чылдың үшкү кварталында коллектив республиканың садыг черлериниң арзында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Үстүнде чедиишкиннер чүнүң ачызында чедип алдынганыл?

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының эгезинден тура, садыгның дирекциязы, партия, профэвилел организациялары социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче угланган организастыг хемчеглерни ап чоруткан. Ылаңгыя садыгта социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче улуг кичээнгей угланган.

Коллективте 152 кижи баартык артында ажылдап турар. Оларның арзында мурнакчылар хөй. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруун садыгның коммунистери баштап турар. Чижээ, садыгжы коммунистер Т. Шилова, Н. Аржакова, З. Балыко, Н. Тюлюш болгаш оон-даа өскелер күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, эш-өөрүнге үлегерлиглер.

Садыгның 39 магазиннериниден 5 коллектив күш-ажылдың шалыпчызы атты төлептии-биле эдилеп турар. Беш бригада ол ат дээш туржуп турар. Мурнакчыларның ажылының арга-дуржулгазын хөйге таныштырып, нептередири чаңчыл болган. Бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлге бүрүзү арзында социалистиг чарыштыг. Олар чаржырындан аңгыда ажылының арга-дуржулгазын солчуп, бот-боттарының ажылындан хөй чүүлдерни өөренип алыры чаагай чаңчыл. Коллективтерниң арзында чарышты бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып, түңнээр, четпестер талазы-биле шыңгыы шүгүмчүлелдер аңаа болгулаар.

Хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизиниң кадагалалы, камналга айтырыынче улуг кичээнгей улгаткан. Складтарда, магазиннерде барааннарның шимчээшкинин, оларны канчаар шыгжап турарын хайгаарап, хынаар комиссияны садыгда тургускан. Ук комиссия эрткен айларда 149 рейдини, хөй санныг контроль-хыналдаларны чоруткан. Ындыг хыналдаларның дээштиин бедээн. Ынчангаш хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин самчыгдаар чоруктар эвээжээн. Ажылга харысалга бедээн.

Үстүнде адаан үүле-херекти бүдүрүп, кады ажылдап турар эш-өөрүнүң хүндүткел, бүзүрелин чедип алганнар мында хөй. Эрткен онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге үре-түңнелдиг ажылы дээш Кызылдың аъш-чем садыының чамдык ажылдакчылары чазактың орден, медальдары-биле шаңнаткан. Чижээ, № 43 магазинниң улуг садыгжызы З. Балыконуң күш-ажылы «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле демдеглеттинген. № 9 бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгениң директору К. Князева «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Төп гастрономнуң садыгжызы Н. Тюлюш Тыва АССР-ниң садыының болгаш хөй-ниити чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы атка төлептиг болган. Ындыг мурнакчылар мында хөй.

Кызылдың аъш-чем садыының дирекциязы ажылдакчыларның билиг-мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейни угландырган. Мында коммунистиг күш-ажылдың 10 школалары ажылдап турар. Ында 440 дыңнакчы хаара туттунган. Кичээл бүрүзүн чогуур деңнелге эрттирип, ооң дээштиин чедип алыры-биле пропагандистер ону коллективтиң ажылы-биле холбаштырып турар. № 20, 3, 22 магазиннерде коммунистиг күш-ажылдың кичээлдерин эрттирип турар пропагандистер Е. Малышева, В. Шакирова оларның кичээлдери солун, ханы утка-шынарлыг.

Коллективтиң ажылында кылдынган чүүлдер-биле чергелештир хоорайның чурттакчыларын аъш-чем барааннары-биле хандырып турарында чамдык четпестер бар. Ол дугайында шыңгыы чугааны садыгның коммунистери боттарының отчёт-соңгулдалыг партия хуралынга кылган. Чамдык магазиннерде хандырылга негелдеге ам-даа дүүшпес. Садып алыкчыларны ээлчегге манадыр чоруктар ам-даа бар. Хоорайның чамдык бүдүрүлгелери, ылаңгыя хлеб заводу эрткен бирги чартык чылда 11 тонна хлеб, булочка кылыгларны чедир бербээн. Ол ышкаш пиво заводу ээзиртпес суксун-биле магазиннерни үзүктелиишкинниг хандырып турар. Үстүнде четпестерни чайладыры-биле хемчеглер алдынып эгелээн.

Кызылдың аъш-чем садыының коллективи күш-ажылчы чедиишкиннерни быжыглавышаан, бүгү күштү чыл планының күүселдезинче угландырган.

Л. АРАКЧАА.

ТУДУГНУҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Тудуг ажылының шынарын болгаш ажыктыын бедидериниң дугайында айтырыгны тудугжуларның Политчырыдыышкын бажыңынга дүүн болган хуралынга чугаалашкан. Хуралдың ажылынга СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш олар киришкен.

Тудуг материалдарының болгаш тудугнуң шынарын экижидериниң хемчеглериниң дугайында илеткелди Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш кылган.

Кызылдың тууйбу заводунуң директору С. Г. Красноперов, «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы Ю. С. Зябрёв, «Тудуг кезектери» комбинаттың директору А. И. Антонов, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының директору М. К. Пагибин, курхайгаарал лабораториязының килдис эргелекчизи Г. Н. Тутынина болгаш өскелер-даа хуралга санал берген.

ХЕРЕГЛЕЛДИ ХАНДЫРАР

Улуг Октябрьның 64 чыл оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш Кызылдың мебель фабриказының ажылчыннарының арзында социалистиг чарыш бо хүннерде улам калбарган. Ук коллектив республиканың чурттакчы чонунуң хүн бүрүдеги херегледин хандырары-биле чараш мебель аймаан бүдүрүп турар.

Чыл эгезинден бээр 487 муң рубльдиң продукциязын бүдүргеш садыг четкилеринче чоруткан. Бо чедиишкиннерни чедип алырынга фабриканың хоочуну Татьяна Николаевна Манованың бригадазы база үлүүн киирген. Олар 419 диван-орунну кылгаш, чагыкчыларга хүлээткен. Ол дээрге пландан 19 диван-орун хөйнү бүдүргенин айтып турар санчурагай-дыр.

Орун кылыр бригада алган хүлээлгезинден 500 ажыг орунну бүдүрген. Ук бригаданың ажылчыннарындан коммунист В. С. Высочанская бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, алган хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип, эш-өөрүнге төлептиг үлегерин көргүзүп келген.

Фабриканың коллективи бо чылдың планныг даалгазарын хуусаазындан эрте күүседир дээш кужениишкинниг ажылдап турар.

М. ОНДАР.

Районда медээлер

МУРНУНДА

Улуг-Хем районга транспорт ажылдакчыларының арзында тос айларда социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Аңаа Шагаан-Арыг АТБ-зиниң коллективи эки түңнелдерни чедип алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 108,5 хуу, киирип алыр орулгазын 108,6 хуу күүсеткен. Чүък сөөртүр планын эрткен үениң бо үези-биле деңнээрге 4,3 катап база пассажирлер сөөртүрү 1,2 хуу өскен.

Социалистиг чарыштың түңнелинде Шагаан-Арыг АТБ-зиниң коллективи (начальниги С. М. Сагаан) районнуң транспорт бүдүрүлгелериниң арзында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, комсомол райкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

(БИСТИҢ КОРР.).

* * *

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында боттарында дааңдырган планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип келген. Ук коллектив тос айларның бүдүрүлге планын 100,5 хуу күүсеткен.

Чоңга хлеб болгаш далгандан кылган кылыгларны бүдүрерин чедимчелиг күүсеткен. Олар тос айлар иштинде 578 тонна хлеб быжырар планы 579 тонна чедирген. Ажылчын кооперациязы кожаа кежигүнүнге улус хүлээп алыр планын, ооң дадывырын чедимчелиг күүсеткеш, эрткен чыл-биле деңнээрге, чүс ажыг кижиге ажырган.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш Д. Ш. Хертекти шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет органнарга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы Дырдай Шалаевич Хертекти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың октябрь 29.

Бөгүн Тываның херээженнериниң IX съездизи ажыттынар

АМЫДЫРАЛДЫҢ, ААС-КЕЖИИНИҢ ЧАЯАКЧЫЛАРЫ

«ССРЭ-де херээжен болгаш эр кижилер деӊ эргелиг.

Херээженнерни эртемни болгаш профессионалдыг белеткелди чедип алырынга, күш-ажылга, ону дээш шаңнал-макталды алырынга, ажыл талазы-биле депшииринге, нийтилел-политиктиг болгаш культураның ажыл-чорудулгазынга, эр улус-биле бир дөмей, деӊ эргаларны херээженнерге тыпсыры-биле, а ол ышкаш күш-ажылын база кадыкшылын камгалаар талазы-биле тускай хемчеглер-биле; ие болурун күш-ажыл-биле холбаштырар арганы херээженнерге бээр байдалдарны тургузары-биле саатты херээженнерге болгаш иелерге төлевирлиг шөлээлерни база өске-даа чиителделерни тыпсырын, чаш уругларлыг херээженнерниң ажыл шагын чөөрту кызырарын киириштирбишаан, иениң болгаш бичии чаштыӊ эргелерин камгалаары-биле, материалдыг база моральдыг деткимчени көргүзери-биле бо эргелерниң боттанылышкыны хандыртынар».

(ССРЭ Конституциязының 35 чүүлүнден.)

Кызылдың дааранылга фабриказында Р. Кара-Донгак удурткан комсомолчу-аныяктарның бригадазы доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Олардан В. Ажы-оол, Р. Кара-Донгак, Т. Мартыгыр олар үени мурнавышаан, ам он бирги беш чылдың ийиги чылының үлүүнде ажылдап турар. Мурнакчы бригада бо чылдың октябрь айның планын долу күүсеткеш, Тываның херээженнериниң IX съездизин төлептиг ажыл-херектери-биле уткаан.

ЧУРУКТА: бригада кежигүннери (солагай таладан) Т. Мартыгыр, В. Ажы-оол, Т. Хертек, Р. Норбаа, Л. Дыртыкпан.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧАА, ЭКИ ЧҮҮЛДЕРНИ ТЫП ТУРГАШ...

Бистиң активчилеривис боттары бүдүрүлгениң мурнакчылары, хөй эки чүүлдерниң эгелекчилери болбушаан, херээженнерни ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга идепкейлиг киириштирер, оларның чогаадыкчы инициативазын көдүрер талазы-биле ажылга партия организацияларының даянып кол күжү болуп турар.

Районнуң экономиказының кол адыры — мал ажылында ажылдап турарларның чартык кезии херээженнер. Олар он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсэдиринге үлүүн киирип турар. Тос айларда район күрүнеге сүт, эът садарының социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Дүк садарының чыл планын 106,4 хуу күүсеткен. Чарыштың мурнуку одуруунда херээжен хөй мурнакчылар киргени. Чижээ, бо чылын 21 херээжен хойжулар төрүүр чүс хойдан-на 90 — 111, он бир хойжулар 100-теп өру хураганнарны менди доруктурган. Олардан Ленин аттыг совхозта О. Назынмаа, «Мөрен» совхозта Б. Намдал, Ч. Сади, «Чаа орук» совхозта М. Соян, А. Севилбаа, М. Чамзын-оол, А. Дамчай, «Нарын» совхозта Д. Чүдекпен, М. Куусун, К.-К. Седенмаа олар төрүүр чүс хойга онаштыр 100 — 111 чедир хураганнарны менди камгалап алганнар.

Саанчылар ортузунда чарыштың мурнакчылары хөй. «Чаа орук» совхозта Д. Бады-Хээ, С. Саны-Маадыр, Ленин аттыг совхозта С. Серендук, «Мөрен» совхозта Я. Бадарчы, «Нарын» совхозта Б. Дамба, Х. Аракчаа олар ышкаш мурнакчыларга чоргаарланыр бис. Районнуң улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында мурнакчы херээженнерниң саны өскен.

Херээженнер чөвүлелдери малчын херээженнерниң амыдыралының культуразын бедидериниң, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының айтырыгларын кичээнгейниң төвүнге тургузуп келген. Оларның хуралдарын ээлчештирип эрттирерин практикалап, аңаа чугула айтырыгларны сайгарып, кижи эмчилериниң, специалистерниң лекцияларын организастап турар. Совхозтарда херээженнер чөвүлелдери чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды агитквартиралар дамчыштыр чорутпушаан, херээженнерни шеф ажылынче мобилизастаарын идепкейлиг чорутканы. Чүгле «Мөрен», «Нарын» совхозтарда агитквартираларның чурттакчылары 380 ажыг тонна сигенни, элээн хөй тонна бүдүк-бүрүнү белеткээш хүлээткен. Ленин аттыг совхозтуң агитквартираларының чурттакчылары бо ажылды база идепкейлиг чорутканы.

Районнуң херээженнер чөвүлели (даргазы Т. Н. Саая) чөвүлелдер аразында социалистиг чарыштың хевирлерин сайзыраңгайжыдыпшаан, ажылда чаа, мурнакчы чүүлдерни нептередирин оралдажып келген. Ылаңгыя «Мөрен», «Нарын» совхозтарда херээженнер чөвүлелдери (даргалары А. С. Дүгер, С. К. Күдер) идепкейлиг ажылдап, чөвүлелдерниң социалистиг чарыжынга чыл бүрүде тиилекчилер болуп келген. Ленин аттыг совхозта аныяк специалист Р. Хунуужап даргалаан херээженнер чөвүлелиниң ажылы сөөлгү үеде элээн идепкейжээн, ында херээженнерниң «Хүлүмзүрүг» аттыг клувун организастаан.

Херээженнер чөвүлелдери квартал санында ажыл планнарын тургузуп, нийти хуралдарны эрттирип, чорутканы ажылының дугайын херээжен ишчилерге дыңнадып, сорулгаларны тодарадып турар. Тус-тус чөвүлелдер Культура бажыңнары-биле харылзааны экижиткен. Аңаа темалыг кежээлерни, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш хоочуннар, сураглыг кижилер-биле ужуражылгаларны хөй удаа организастаан. Чижээ, алдарлыг совет педагог В. Сухомлинскийниң «Кижи бол» деп номунга темалыг кежээни Ленин аттыг совхозта херээженнер чөвүлели баш удур эки белеткелдиг организастааны кижизидикчи утка-шынарлыг эрткен. «Нарын» совхозта херээженнер чөвүлели маадырнелер-биле ужуражылга кежээзин, Эрзин суурда чөвүлел «Экии, школа!» деп школаже бир-ле дугаар өөренип кирген уругларга тураскааткан темалыг кежээлерни эрттиргени солун. Ол ышкаш «Уран холдар», «Бойдустуң хайыралы» деп делгелгелерни чыл бүрүде организастаан. Чоннуң уран-шевер талантызын бедидеринге, погаалар болгаш чечектер өстүреринге хаара тударынга ол делгелгелер ужурдузалыг болган.

Суур чаагайжыдылгазынга киржилге херээженнер чөвүлелдериниң ажылында бир кол черни ээлээн. Ылаңгыя «Нарын», «Мөрен» совхозтарда чөвүлелдер бо чылын чаагайжыдылгаже херээженнерни калбаа-биле киириштирген. Нарын суурга 430, Мөренге 550 дөс янзы-бүрү ыяштарны олурткан. Нарын суурда агитквартираларның чурттакчылары ийи аллеяны тарып өстүрген. Мөрен, Нарын, Булуң-Бажы, Эрзин суурларының чурттакчылары мурнуку чылдарга бодаарга погаа, картофель өстүрүп алырын бо чылын хөйнү көвүдеткен.

Бистиң районнуң чер-черлеринде херээженнер чөвүлелдериниң ажылында нептеретсе чогуур эки дуржулга бар апарган. «Мөрен» совхозта херээженнер чөвүлелиниң дуржулгазын таныжары-биле районда чөвүлелдер даргаларының бир хүннүң семинарын аңаа организастаан. Ол ышкаш Ленин аттыг совхозта херээженнерниң «Хүлүмзүрүг» клувунуң ажылы-биле таныжып, бир хүннүң дуржулга солчуушкунунуң семинарын организастаан. Сөөлгү үеде районнуң херээженнер чөвүлели үнүүшкүннүг хуралдарны чер-черлерге эрттирерин практикалап турар. Бо чылын ындыг хуралдарны «Чаа орук» совхозта ясли-сад айтырыынга хамаарыштыр база «Мөрен» совхозтуң Сыын-Мыйыс фермазында саанчыларның амыдыралының культуразын бедидер талазы-биле ажылга хамаарыштыр эрттирген.

Бисте херээженнер чөвүлелдериниң шиитпирлезе чогуур айтырыглары хөй. Чижээ, суурлар чаагайжыдылгазы, херээженнерниң амыдыралының культуразын бедидер дээш демисел эм-даа чогуур деңнелде тургустунмаан. Фермаларда, интернаттарда, садыг, нийтиниң чемнениилге черлеринде санитарлыг байдалды бедидеринче угланган рейдилерни херээженнер чөвүлелдери ховар организастаан. Хөй-нийтиниң ажылындан оспаксыраар, амыдыралының культуразын бедитпес, нийтилелге ажыктыг ажыл кылыр хөңнү чок, уруг-дарыының кижизидилгезинге сагыш салбас ийи-чаңгыс херээженнер бар. Оларның-биле ажыл ам-даа сула.

Херээженнерниң идейлиг база мөзү-шынар кижизидилгезиниң, оларның амыдыралының культуразын бедидериниң айтырыгларынче улам кызып кирери херээженнер чөвүлелдериниң чугула сорулгазы болур.

С. БАЙЫР-ООЛ,
СЭКП Эрзин райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

МАГАЛЫГ-ДЫР

Кайда-даа ажыл хайныгып, чуртталга улам чаартынып турарынга магадап чоруур мен. Ол кайгамчык хөгжүлдеге күш-ажылчы үлүүмнү киириштирип, «Барлык» совхозка 35 чыл ажыг үеде ажылдап келдим. Баштайгы чеди чыл чылгы малдап, олдуунда төрүүр хойлар кадарып келдим.

Күш-ажылчы чедиишкиннеримни партиявыс болгаш чазаавыс бедик-биле үнелеп, Ленин орден-биле шаңнаан. Бистиң чуртувуста өг-бүлениң болгаш бүдүрүлгеге күш-ажылдың эрге-ажыын билдилиг холбаштырарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузуп бергениниң ачызында херээжен кижи ынчаар эки ажылдап, чазактың дээди хайыразын эдилеп чоруур боордур. Ол меңээ улуг өөрүшкү, чоргаарал-дыр.

Пенсияже үнаумзе-даа, кадарчылавышаан мен. Амгы үеде Хөнделеңниң Алдыы-Ховуда кыштаавыста 300 ажыг хой бар. Деңгел-күжү эки. Кыштаглаашкынга ыяк белеткенип, чайын 10 тонна сигенни белеткеп, өдектиң бөлүп алган бис.

Уругларым аразының күш-ажылы база бедик-биле үнелеткен. Ол Октябрь Революциязы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң, Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи. Улуг ажыл-ишке үлүүвүстү киириштирбишаан, он уругну өстүрүп кижизидивис. Олар база-ла төлептиг кижилер болуп, чонунга бараан болуп, эртем-билигни чедип ап турарлар. Улуг урувус Чечек биле Светлана утбашкылар Ак-Довуракта дериглелер машинистери, Василий — журналист, ийи оолдарывыс — чолаачылар, артканнары школачылар.

Амыдыралывыста шуптула чүве четчир, аас-кежиктиг ажылдап, чурттап чор бис. Бо бүгү дээш төрээн партиявыска болгаш чазаавыска улуу-биле өөрүп четтиргенимни илергейлексеедим.

С. УУРТАК,
«Барлык» совхозтуң хойжузу, Маадыр-ие.

Сеткилдиң буянныы, чүректиң чылыы-биле

Бистиң чуртувуста херээжен кижиниң нийтилел амыдыралының бүгү талаларынга күш-ажылга киржилгеэ улам күштелгенин, ооң алдар-хүндүзү кайгамчык бедиктерже көдүрүлгенин бистер боттарывыстың амыдыралывыстан-на көрүп турар бис. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ол дугайында доктаамал сагыш салып турар. Бедүүн ажылчын ие, Тыва херээжен кижи, мээн, республиканың коммунистериниң өмүнээзинден делегат болуп киришкеним СЭКП-ниң XXVI съездизинге ол дугайын база катап чайыннавчаа-биле бадыткаанын билир болгай бис.

Ол улуг шуулганга СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы ТК-ның Отчёт илеткелинде совет кижиниң, ылаңгыя херээженнерниң чаагай чоруунуң дугайында, экономиканы болгаш культураны хөгжүдер, чер кырынга тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дугайында ленинчи сагыш салышкынны, бүгү совет улус-биле бир дөмей, Тываның бүгү херээжен чону чүректиң ханызындан хүлээп алгаш, оларны күүседиринге эң идепкейлиг киржип, боттарының үлүүн киирип турарлар. Мен маңаа бодумнуң районумдан болгаш ажылдап турар бүдүрүлгемден чамдык чижектерни киирип көрейн.

Шаанда ээн куруг чыткан Хемчиктиң эриинде, Кара-Дашта, элээн каш чыл бурунгаар амгы үениң эң болбаазыраңгай машина-техниказы-биле чепсегленген улуг бүдүрүлге — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинат ажылдап турар, ында чалыы назынның хоорайы тургустунган. Районда күчүлүг машина-техника-биле чепсегленген улуг-улуг ажыл-агыйлар — совхозтар ажылдап турар. Оларда чурттуң хөй национал улустарының төлээлекчилери-биле кады 7700 ажыг херээженнер хаара туттунган. Көдээ ажыл-агыйда олардан ийи муң ажыг кижи, улус өөредилгезинде болгаш кадык камгалалында 800 ажыг кижи ажылдап турар.

Олар дээрге материалдыг чаагай кежикти — эътти, сүттү, дүктү болгаш өске-даа янзы-бүрү продукцияны бүдүрүп, чоннуң кадыын камгалажып, ажы-төлдү өөредип, кижизидип турар кижилер-дир. «Барлык» совхозтуң Адыр-Мажалык, «Хемчик» совхозтуң Ыйгылак сүт-бараан фермалары ышкаш колдуу-ла херээженнер ажылдап турар өске-даа коллективтер бо чылдың 9 айларда планын чедиишкинниг күүсеткеннер.

Районда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Дамдын-оол, Ленин орденниң эдилекчизи, сураглыг хоочун хойжу Уртак Серен ышкаш чүс-чүс кайгамчык ажыл-ишчи херээженнерни чоргаарал-биле адап болур. Бистиң районнуң херээженнериндев 3 кижи Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, 186 кижи чер-чер Советтериниң депутаттары. Олар күрүнени эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржип турар. Оон ангыда он-он херээженнер партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларында база-ла эрес-шудургу ажылдап турар.

Мээң бодумнуң ажылдап турарым хөй кижилиг, интернационалчы коллективим — «Тыва даг-дугу» комбинаттың ажылчыннарының барык-ла кезик хирези база-ла херээженнер. Оларның аразында орден-хавыяаларлыг, алдар-аттарлыг сураглыг кижилер баа эвээш эвес. Аңаа бедүүн ажылчыдан удуртур организакчы ажылче депшээннер база эвээш эвес. Чижээ, нарын рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң ээлчег начальниги В. Васильева, олла цехте № 5 ээлчегниң улуг мастери В. Ипатова, арыглал фабриказында профэвилелиниң фабком даргазы З. Малык дээш өскелерни-даа маңаа хамаарыштырып болур.

Сөөлгү чылдарда аныяк тыва кыстар бистиң улуг бүдүрүлгевиске ажылчынның нарын мергежилин шудургу шиңгээдип ап турар. Ылаңгыя дериглелдер машинистери Ч. Өлзей, Р. Хомушку ышкаш өске-даа ындыг аныяктар бар. Ол ышкаш тудугжулардан шеверлекчилер бригадазының З. Салчактың, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Н. Ондарның аттары чүгле районда эвес, республикада сурагжаан.

Херээжен кижи бүрүзү Ада-чурттуң чаагай чоруунга шудургу күш-ажылы, могаг-шылаг чок хөй-нийти ажылы-биле чонунга төлептиг бараан болур ужурлуг. Ооң-биле кады ол сагыш-сеткилиниң буянныы, чүрээниң чылыы болгаш байлаа-биле ажы-төлдү кижизидери, өг-бүлени чечектедирип, чылыдар хүлээлгелиг болгай. Чогум-на ынчаар ажылдаарын, чурттаарын бистерден негеп турар деп чүвени утпас ужурлуг бис.

У. МОНГУШ,
СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың ажылчыны.

Татьяна Яковлевна Знаменская 1949 чылда Красноярскиниң педагогика институдун дооскаш, хуваалда ёзугаар бистиң республикага ажылдаары-биле келген. Ол үеде дээди эртемниг башкылар Тывага хөй хереглеттинип турган.

Татьяна Яковлевна 1952 чылдың чайынында өг-бүлезиниң аайы-биле Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыгның № 1 школазынга ажылдаары-биле чеде берген. Ол үеден эгелээш бо хүнге чедир Татьяна Яковлевна ол школада үзүктел чок ажылдап келген.

Дуржулгалыг, хоочун башкы хөй үени бичии чаштарга үндүрүп турар-даа болза, ол хөй-нийти ажылының идепкейлиг киржикчизи. Татьяна Яковлевна Шагаан-Арыг хоорайның херээженнер чөвүлелиниң кежигүнүнге үр чылдарда соңгулуп, ажылдап келген. Чаңгыс чер чурттуглары хоочун башкызынга улуг идегелди көргүзүп, ону республиканың херээженнер съездизинче делегат кылдыр соңгаан.

ЧУРУКТА: Т. Я. Знаменская.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛ АМЫДЫРАЛДЫ КААСТААР

Тываның эң ырак булуңнарының бирээзи — Мөңгүн-Тайгада сөөлгү чылдарда улуг чаартылгалар болган. Херээжен чон ооң бүгү ажыл-агыйларында хаара туттунуп, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш боттарының төлептиг үлүүн киирип турарлар.

Район бо чылдың үшкү кварталын багай эвес күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскан. Күрүнеге эът садар планын 106,6 хуу, дүктүүн — 103,7 хуу күүседип, малдың баш санын камгалап алырының планын чүзүн айы-биле ажыр күүсеткен. Келир кышка хынамчалыг белеткенип, районнуң ажыл-агыйлары нийтиниң мал чемин белеткээриниң планын 128 хуу күүсеткен.

Бо чедиишкиннерни чедип алырынга, чон ортузунга кижизидикчи ажылга, ылангыя херээжен чонга идейлиг салдарны чедирип, планныг онаалдалар күүседиинче оларны мобилизастаарынга херээженнер чөвүлелдериниң киирип турар үлүг-хуузу улуг. Оларның аразында боттарының кызымаккай, эрес-шудургу күш-ажылы-биле чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алганнар кайы хөй.

Ындыг малчыларның аразында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, «Мөген-Бүрен» совхозта хойжу Ирина Чамый бо чылын төрүүр 100 хойдан 104 хураганны онча-менди доруктуруп алган, «Малчын» совхозтуң хойжузу Чечекмаа Комбуй-оол, сарлык кадарчылары Өшкү-Саар Бораргаа, Бегзи Хорбии, Тыва АССР-ниң садының болгаш нийтиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы Дарый Чапаан, аныяк тудугжу Нина Делгер-оол, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Борбак-Кара Салчак, Маадыр-ие Хорул Иргит болгаш өскелерни-даа улуг чоргаарал-биле адап болур.

Районда херээжен чоннуң ажыл-ижи чиигеп, амыдырал-чуртталгазы чыл келген тудум-на улам экижип орар. Амгы үеде бистиң районнуң Мугур-Аксы суурда өг-бүле бүрүзү радиолуг, ийи өгнүң бирээзи-ле телевизорлуг. Ынчангаш олар Москвадан дорт дамчыдылгаларны ак-кок экраннардан көрүп турар. А сөөлгү үеде газты, соодукчуларны, хеп чуур машиналарны база дыка хөй өг-бүлелер хуу бүрүнүң ажыглалынче киирген. Ол бүгү херээжен чоннуң ажылынга улуг чиигелделерниң кылганы чугаажок.

Мен хууда бодум хөй чылдарда хойжулап, бистиң Мөңгүн-Тайга ышкаш агаар-бойдузу берге черге нийтиниң малын өстүрер херекке ээзин бичии улуг хуумну киирип келдим. Хойжунуң ажылынга кызымак чорук, шудургу тура-соруу негеттинер.

Күш-ажыл амыдырал-чуртталганы каастаар, чаартыр, ат-алдарга-даа чедирер. Ол чүл дээрге амыдыралга болуунуң шын туружун тып алыры-дыр. Мен 1953 чылдан бээр төрээн совхозумнуң малын малдап, ол үениң дургузунда дыка хөй хойну күрүнеге өстүрүп бердим. Мээң херээжен кижиниң кылган ажылымны Совет чазаам бедик-биле үнелеп, ажылдап келген чылдарымда Октябрь Революциязы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер, Ленинчи юбилей медалы болгаш чазактың өске-даа бедик шаңналдарын тывысканынга сеткилимниң ханызындан өөрүп, чоргаарланып чоруур мен.

Амгы үеде пенсияже-даа берген болзумза, бодумнуң ынак мергежилимге аныяк өскенни өөредип, аныяктарның дагдыныкчызы болуп турар мен. Өөреникчилеримниң аразында районнуң мурнакчы малчыннары апарган аныяк малчыннар хөй. Районнуң херээженнери, меңээ улуг бүзүрелди көргүзүп, Тываның херээженнериниң IX съездизинге делегат кылдыр соңгаанынга улуу-биле өөрүп четтиргенимни илередип, база съездиниң киржикчилеринге изиг байырны илередикседим.

Д. БИЧЕ-ООЛ,
Октябрь Революциязы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң эдилекчизи.

АК СААРЫГ-ЛА

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш, бистиң «Өөк» совхозтуң ажылишчилериниң күженииншкиннеринге малчын херээженнер бичии эвес улуг хуузун киирип турар.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге база багай эвес көргүзүглер чедип алдынган. Чижээ, он бирги беш чылдың баштайгы чылында совхоз күрүнеге 1000 центнер дүк дужаар планнын 1141 центнер кылдыр азы 114,1 хуу боттандырган. Ажыл-агый ам күрүнеге сүт садарының чыл планын 86,1 хуу, эъттиин 84 хуу чедирген. Чыл төнчүзүнге чедир оларның планын ажыр күүсеткен турар.

Бо бүгү чедиишкиннерге совхозтуң ажыл-ишчи херээженнериниң ачы-хавыязы улуг. Олар республиканың херээженнериниң съездизин күш-ажылчы төлептиг белек-биле уткаан. Ооң чижээн совхозтуң Чапааш сүт-бараан фермазындан бедик көрүп болур. Фермада 16 саанчы бар. Бо хүннерде 470 хире инекти саап турар. Олар хүнде-ле 1,8 тонна хире сүттү садары-биле чорудуп турар. Инектер амдаа чер одарында турбушаан. Оларны тургузу азыралче шилчиткеш, долу үнелиг рацион ёзугаар чемгерип эгелээрге, сүт саалдазы фермага улам-на бедиир апаар.

Мен база Чапааш фермазында саанчылап турар мен. Менде 35 инекти быжыглаан. Бо чылдың тос айларының дургузунда ол инектеримден 580 центнер сүт саар планныг тургаш, 596 центнерни саап, ажыр күүсеттим. Бир инекке онаштыр саглан сүт тос айларда 1700 кг болган.

Бистиң бо фермавыста мурнакчы саанчылар эвээш эвес. Оларга бирги ээлчегде Мария Опарматова, Екатерина Шойдек болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Херээжен ишчилерде чүгле күш-ажылчы хүлээлгелер эвес, өске-даа сагыш салыр чүүлдер хөй. Ылаңгыя ажы-төлүнүң өөредилгезин, кижизидилгезин, амыдырал-чуртталгазының культуразы, суурга хөй-нийтиниң үлегерлиг корум-чурумун дээш бисте херээженнер чөвүлелиниң кичээнгей салыр ажылдары эвээш эвес.

К. ЧЕЧЕКМАА,
«Өөк» совхозтуң саанчызы.

ТЫВЫНГЫР ЁЗУ-БИЛЕ

Уран-шевер мерген аттыг херээженнер клуву бисте ажылдап, оларның сонуургалын хайныктырып, хөй-нийтичи идепкейин көдүрген. Ооң ажылын херээженнерниң санал-оналын, сүмелерин барымдаалап планнаан. Өг-бүле болгаш уруглар, ашак-кадай улустарның хамаарылгазының этиказы, чечектер — силерниң амыдыралыңарда, ие дугайында сөс, өг-бүле болгаш музыка, күш-ажыл болгаш дыштаныышка — өөрүшкү, Тываның алдарлыг кыстары дээн чижектиг темаларга ооң ажылын организастаан.

Хөй чылдарда кожавыста чурттап чоруур кижилер дугайын кайы хире билир бис? Клубтуң активчилериниң организастааны кежээлерге, ужуражылгаларга баргаш ынчап-ла солун амыдыралдыг кижилер дугайын билип ап, оларның сагыш-сеткилиниң чаагайын, салым-чолунуң янзы-бүрү болгулаарын билип ап турар бис. Чижээ, «Ие дугайында сөс» деп темалыг кежээзин аңаа хамаарыштырып болур. Хөй уругларны өстүрген иелер Салчак Өшкү-Саарның, Галина Дорофееваның дугайын чылганнар улуг сонуургал-биле дыңнаан. «Тываның алдарлыг кыстары» деп кежээни бо чайын эрттиргени эвес солун. Ону районнуң мурнакчы хойжуларынга, механизаторларынга тураскааткан.

Бистиң херээженнер клувунуң чанында хеп бызаарының болгаш дааранылганың, аргымырының, эът-чем кылырының, косметиканың, аныяк иелерниң, погаалар болгаш чечектер өстүрериниң шупту алды школазы тургустунган. Оларның удуртукчуларынга А. Г. Горина, Л. И. Скосырева, Е. А. Лехмэн олар ышкаш идепкейлиг активчилер шилип алдынган.

Баштайгы үелерде, ылаңгыя чайын ажылды доктаамал организастаары берге турган. Аргымырының, хеп бызаарының болгаш дааранырының школаларынга киржир күзелдиглер хөй, а тускай өрээл чогундан кичээлдер үстүп тургулаан. Чоорту биске районнуң Культура бажыңының бир өрээлин тускайлап берген. Ажылды чогаадыкчы, тывынгыр, солун чорудары активчилерниң идепкейинден хамааржыр. «Эки арга-сүмелер төвү» ол өрээлге база тургузар деп бодап турар бис. Ажыл шагындан хостуг үелерде расписание ёзугаар аңаа эмчилерни, агрономнарны, хеп бызаарыкчыларын, өске-даа специалистерни чалаар. Аңаа келгеннер боттарының сонуургаан айтырыгларынга консультацияны ап болур.

Бисте шиитпирлезе чогуур чүүлдер хөй. Ылаңгыя үнүүшкүннүг аас журналдарын организастаарда транспорт тывылбайн баргылаар, чамдык эштерниң идепкей чогу база ажылга шаптыктыг. Ынчалза-даа ол эдип ап болур чүүлдер-дир.

Бистиң активчилеривис ам-даа чогаадыкчы ёзу-биле солун ажыл-херектерни кылырлар.

«ҮЛЕГЕРЛИГ БАЖЫҢ-ДЕВИСКЭЭР»

Сарыг-Сеп суурда чамдык бажыңнарының хериминериниң эжиинде «Үлегерлиг бажың-девискээр» деп сөстерни чараштыр бижип каан турар.

Ындыг үлегерлиг бажыңнарның бирээзиниң ээзи — Нина Григорьевна Тулинага чоргаарланыр бис. Ортумак сынныг, бажының дүктери көгерээлей бергилээн бо угбай чонунга хүндүлээчел, чазык-чаагай-даа кижи. Ол бичежек бажыңның ээлери күш-ажылды үнелеп, ёзулуг ажылдап билир улус. Нина Григорьевна бодунуң ашаа-биле 33 чыл иштинде найыралдыг чурттап, эки чүүлдерин уругларынга өөредип каапкан.

Нина Григорьевна берге болгаш солун амыдыралды көрүп эрткен. Ол — Сарыг-Сепке төрүттүнген. Ооң он алды уругларлыг ада-иези үр үениң иштинде Иракты Тожуга чурттап, ажылдап турган. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун тулчуушкуннарынга ийи акызы айы-тывыы оскунгаи, бирээзи инвалид болуп ээп келген. Нина адазы чок арткан. Ынчангаш күш-ажылга ол бичезинден-не кижизиттинген. Тожунуң каас-чараш чурумалы бичии кижиниң сагыш-сеткилинге балалбас исти арттырган. Ол чечектер өстүреринге, чараш чүүлдерге сонуургалдыг чораан, бо ажылын амгы үеде-даа уламчылавышаан.

Амгы үеде Нина Григорьевна чүгле даштыгаа өстүрер эвес, харын бажың иштиниң аянныг чараш чечектерин өстүрүп турар. Ооң бажыңының бир бичии өрээлинде — кактустар эндерик.

— Чүге арта-ла кактустар өстүрер силер? — деп айтыргылаар бис.

— Оң-баазын чараш чечектер өстүреринге бүгү-ле кижилер ынак болгай, а кактустарның каас-чаражы эжеэт чок. Ону чоң порарун дээш өстүрүп турар мен — деп, ол харылаар.

«Уран-шевер мерген» клубтуң организастааны чечектер делгелгезинге ооң чечектерни көрүштүг чараш корзинкаларга болгаш вазаларга делгей салганы чылганнарның кичээнгейин хаара туткан.

Нина Григорьевна Сарыг-Септиң херээженнер клувунуң идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи.

Л. РОЗЫГРАЕВА.
Сарыг-Сеп суурда херээженнерниң «Уран-шевер мерген» клувунуң даргазы.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ХАРЫЫСАЛГА, КОНТРОЛЬ КОШКААНДАН

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч-Д. Б. Ондарның даргалаашкыны-биле болуп эрткен. «СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр партияның область организациязында хүлээп алган шиитпирлер күүселдезиниң контролюн болгаш хыналдазын организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле республиканың совет болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларының дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың июль 25-те доктаалының «күүселдезиниң дугайында» айтырыгны анаа чугаалашкан. Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралының хүн чурумунга кирген айтырыг талазы-биле дыңнадыгны «Тыва кедээ тудуг» трестиң эргелекчизи Г. М. Шубиник кылган.

Үстүкү органнарның база боттарының хүлээп алганы доктаал, шиитпирлериниң күүселдезин экижидери-биле «Тыва кедээ тудуг» трестиң удуртукчуларының талазындан ап чоруттунуп турар чамдык хемчеглерни Президиум хуралынга демдеглээн.

Тресте техниктиг чөвүлел ди тургускан, эртип турар бүдүрүлге хуралдарының протоколдарын тургузуп турар болгаш анаа хүлээп алдынган шиитпирлериниң күүселдезин контрольда. 1981 чылдың эрткен үезинде техниктиг чөвүлелдиң хуралы 13 удаа эрткен.

Хүлээп алдынган доктаал, шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаар талазы-биле трестиң удуртулгазының талазындан алдынып турар чамдык хемчеглерни Министрлер Чөвүлели демдеглевишаан, үстүнде доктаалдың күүселдези дээш тресте ап чорудуп турар организакчы ажылдарда чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар, шыңгыы четпестер барын айыткан болгаш ол талазы-биле хуралга чугаа шынгыы болган.

Ук доктаалды амыдыралга боттандырар план-хемчеглерни болгаш ооң күүселдезин контрольдаарының системазын трест доктаал үнген соонда 6 ай эрткенде ажылдап кылган, а ол хемчеглер күүселде чок артпышаан. Контрольда алдынган документилерниң эмгелели негелдеге ыракта дүүшпес. Документилерниң күүселдезин демдеглээри-биле тускайлаан бүрүткел дептерин мында чүгле 1981 чылдың июньдан эгелеп тургускан болгаш ону долдуруп турары база чаңгыс ааЙ инструкцияның негелдезинге дүүшпезин хыналдадан илерээн. Ооң түңнелинде республиканың Министрлер Чөвүлелиниң үндүргени контрольга алдап алдынган турар ужурлуг 17 доктаалдың чүгле 4-ү тресте бүрүткеттинген. «Тыва кедээ тудуг» тресте үстүкү органнарның документилериниң күүселдезиниң контрольдактарын эрттирериниң амдаа практикалап көрбейн турарын болгаш күүселде хыналаар штаттан дашкаар инспекция тургустунмааның кончуг четпес деп көрген.

Трестиң бодунуң хүлээп алганы шиитпирлериниң күүселдези дээш контроль тресте хамаарыжыр бүдүрүлгелерде база негелдеге дүүшпес. Трестен кирип турар дужаалдар чер-черде бүрүткеттинмейн, контрольда алдынмайн турарындан оларның күүселдезин кым-даа хайгааравайн турар. Чижээ, № 62 КМК-да 1981 чылдың эрткен үезинде трестен кирген 5 дужаалдың чаңгызы-даа контрольда алдынмааны кандап-даа таарышпас.

Соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле трестиң организакчы ажылында бар чамдык четпестерни Президиум хуралынга айыткан. Чамдык чагыглар көрдүнген хуусаазында боттанмаан. 1980 чылда «Тыва кедээ тудуг» трестиң адынга соңгукчулардан кирген 13 чагыгның 10-у амыдыралда боттанган. «Шамбалыг» совхозта школа тудуун 1977 чылдан эгелээн болза-даа, тудуг бо хүннерге чедир ажыглалга кирбээн. Бии-Хем районда Аржаан суурнуң чурттакчыларының котельная тудуп бээри-биле кирген дилээ база күүсеттинмээн. Тес-Хемде Шуурмак суурнуң соңгукчуларының суурга кудук казып бээр талазы-биле трестен дилээ база саадаан, объект ажыглалда кирбээн.

Трестиң удуртулгазының талазындан организакчы ажылдың дээштииниң чавызындан ук шугумда кадрларның ажылдан үнер-кирери хөй, ол чылдагаандан ажылчыгның чидирип мында көвүдээн. Ону дараазында сан түң-биле көргүзүп болур. 1981 чылдың бирги чартынында чылдагаан чок ажылчыгы үскенинден 3796 кижи-хүнүн трест чидирген. Бо чылдың эрткен айларында трестиң шугумунга 1937 кижи ажылга хүлээп алдынган, 1846 кижи ажылдан үнген. Ооң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүзү эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 15,6 хуу кудулаан, ол чорук 1442,0 муң рубльдиң шиңгээдип алдынмаанынга чедирген. Продукция бүдүрериниң тос айларының планын «Тыва кедээ тудуг» трест күүсетпээн. Чер-чер Советтериниң ажыглалга кирер объекттеринде капитал салыышкынның шиңгээдиин ап турары негелдеге ыракта дүүшпес.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму үстүнде айтырыгның талазы-биле шыңгыы чугааны чорутканы, трестиң эргелекчизи Г. М. Шубиникти шыңгыы доңгуткаш, ай хуусаа иштинде херек эмгелелин эде көрүп, харыысалга, контрольду күштелдирериң дагып турар доктаалды хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң ол-ла хуралынга Таңды районда эки турачы улусчу дружиналарның хөй-ниитиниң чорум-чурум камгалалынга киржилгезиниң дугайында район Советиниң күүскомунуң даргазы Т. С. Тюлюштуң дыңнадыын алган.

Франция биле ССРЭ-ниң дугурушканын ёзугаар Ю. А. Гагарин аттыг космонавтар белеткээр Төпте космоска совет-француз каттышкан шенелдени кылырынга белеткел ургулчүлеп турар.

ЧУРУКТА: (оң таладан) Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Леонид Денисович Кизим, француз космонавт Патрик Бодри болгаш совет космонавт Владимир Алексеевич Соловьев олар.

А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиниказы.

ЧӨПТҮГ БОЛГАШ БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

СОФИЯ. (СЭТА). Израиль агрессияның уржуктарын чок кылыр дээш, Чоокку Чөөн чүкке тайбынны доктаадып тургузар дээш Сирияның демиселинге деткимчени Болгария моон соңгаар-даа көргүзер. Араб социалистиг чаартылга партиязының чиңгине секретары, Сирияның президентизи, Болгарияда албанның найыралчы аян-чорууну кылып барган Х. Асад-биле ужуражыышкынга чүве чугаалап тура ол дугайын БКП ТК-ның Чиңгине секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков медеглээн.

АКШ-тың администрациязынга деткиттирген Израильдиң чагырыкчы бөлүктери Сирияга ажыы-биле кыжанып, араб чурттарга удур бодунуң дайынзырак үүлгедиишкиннерин уламчылап турарын ол демдеглээн. Дешпилгелиг араб күрүнелериниң сырый каттыжыышкынының болгаш хөделиишкиннериниң чаңгыс эптиг болуруунуң, социалистиг дем каттыштырылга чурттары-биле, тайбынга ынак бүгү күштер-биле араб чурттарның кады ажылдажылгазының чугула ужур-дузазын БКП ТК-ның Чиңгине секретары айыткан.

Палестинаны хостаарының организациязын киириштир бүгү сонуургалдыг талаларның киржилгези-биле делегей конференциязын чыылдырар дугайында ССРЭ-ниң саналы Чоокку Чөөн чүкке тайбынны катап тургузарынче угланган оруктуайтып турарын БУР-нуң удуртукчузу онзалап демдеглээн.

Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле бодунуң харылзааларын быжыглаар деп Сирияның шиитпирлиин Х. Асад онзалап демдеглээш, араб улустарының чөптүг демиселинге оларның көргүзүп турар деткимчезин бедии-биле үнелеп чугаалаан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕР ДЭЭШ ШИМЧЭЭШКИН КАЛБАРБЫШААН

Чепсеглениишкинни дүжүрер дээш Каттышкан Нациялар Организациязының болгаш Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң инициативазын ёзугаар эрттирер хөделиишкиннер неделязының эгези тайбың болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер дээш аажок улуг чыскаалдар-биле демдеглеттинген. Тайбынның хереэн камгалаар, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын камгалап арттырар болгаш быжыглаар деп шиитпирлииниң дугайын, ортумак ыраакшылдың чаа америк ракеталарын Европага эккеп сайгара тургузар болгаш араатанзыг ядролуг чепсекти бүдүрерин конвейерге тургузар дээр кем-буруулуг планнарны үзе шавар тура-соруктуун делегейниң улустары медеглеп турар.

ПАРИЖ. Тайбың болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер дээш сөөлгү чылдарда эң улуг дээн нийти национал чыскаал «Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту моон ыңай болдурбас» деп лозуң-биле Парижке болган. Ол чыскаалды Францияның Компартиязының, Күш-ажылдың бүгү-нийти конфедерациязының, Студентилерниң национал эвилелиниң, дайын хоочуннарының эвилелиниң болгаш өске-даа каш-каш ол организацияларның деткимчези-биле тайбың дээш француз шимчээшкининиң инициативазын ёзугаар эрттирген.

Чыскаалды «Тайбың дээш аныяктар марыжы-биле» ажыткан. «Нейтроннуг бомба турбас ужурлуг!», «Чаа ядролуг ракеталар турбас ужурлуг!». «Чепсеглениишкинни дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннарны неген тур бис!» дээн бижиктелдерлиг лозуннар туткан 25.000 хире оолдар болгаш кыстар Парижтиң кудумчуларын таварты эрткен. Марш эгелээниниң соонда каш шактар эрткенде Сталинград шөлүнден ырак эвесте өөң колонналары Францияның найысылалының чоок хоорайларындан эрткен шөйлүп чоруткан чыскаалчыларның одуруглары-биле каттыжа берген. Оларның одуругларынга он-он муң парижчилер болгаш ядролуг чөрүлдээ кыжаныының күштелиишкининге удурланыышкынын илередир дээш чурттуң бүгү булуңнарындан тускай келген өске-даа хоорайларның чурттакчылары чоруп турган.

Чыскаал аажок улуг митинг-биле доозулган, анаа 100.000 ажыг кижи киришкен, оларның аразында Барыын Германиядан, Голландиядан, Бельгиядан, Италиядан тайбың талалакчыларының төлээлекчилери база чораан.

Митингиниң киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган кыйгырыынга ядролуг халаптың айыылын болдурбас дээш боттарының чүткүлдүүнүң дугайын шиитпирлиг медеглээн. Ядролуг боо-чепсектиниң кызырарының, нейтроннуг чепсекти хоруурунуң эргежок чугулазын олар онзалап демдеглээн.

Тайбынның француз талалакчыларының чыскаалдарының дугайын дыңнатпышаан, Парижтиң «Котидьен де пари» солуну «ол чыскаалдарның антиамериканчы бүдүжү кедергей көскү болган» деп айыткан.

БРЮССЕЛЬ. Тайбың болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер дээш нийти национал эң улуг чыскаал бельги найысылалга болган. Тайбың болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер дээш аныяктар хөделиишкиннериниң национал комитединиң, ол ышкаш тайбынның фламанд талалакчыларының шимчээшкининиң кыйгырыын ёзугаар Брюссельдиң дал ортузунга 200.000 кижи чыылган. Чөөн үзелдиг политиктиг партияларның көскү ажылдакчылары — коммунистер болгаш социалистер, парламентарийлер, профэвилелдер удуртукчулары, күрүне ажылдакчылары, аныяктар, херээженнер болгаш шажын организацияларының төлээлекчилери чыскаалчыларның одуругларынга чораан. Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыр чорукту чедип алыр, боттарының черинге чаа америк ядролуг ракеталарны тургузарын болдурбас деп бельги улустуң быжыг шиитпирлиин олар көргүскен.

ТОКИО. «Пентагоннуң ядролуг стратегиязынче Японияны киир тырттырбас!», «Айыыл чок чоруктуң япон-америк керээзин күш чок болдурар!», «Японияда милитаризмниң катап төрүттүнүүшкүнүнге удур бис!» дээн лозуннар-биле хөй-нийтиниң чыскаалдары Японияның Аомори, Хиросаки, Хатинохэ, Товада хоорайларынга болган. Атомнуг бомбалаашкынның халаптыг уржуктарының дугайын тоожаан фотодокументилер делгелгелерин чыскаалдар болгаш митингилер үезинде делгээн, ядролуг чепсекти бүгү-нийти болгаш бүрүн хоруур дээш ат салыышкыннарының чыылдазын организастаан.

«Чепсеглениишкинни дүжүрери дээш КНО-нуң неделязын дешпилгелиг япон хөй-нийтиниң деткип турарының демдээ болбушаан, ядролуг чепсекти хоруур дээш шимчээшкин бүгү Японияда калбарып турар» деп, япон коммунистерниң «Акахата» солуну бижээн. Ядролуг чепсекти хоруур дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрүп турарынга болгаш дайын айыылының өзүп орарынга удур чыскаалдар сөөлгү хүннерде чурттуң 500 ажыг хоорайларынга болгаш чурттакчылыг пунктуларынга болганын ол солун айыткан.

ВАШИНГТОН. Парижке болгаш Брюссельге массалыг чыскаалдар дугайында дыңнадыгларынга «Вашингтон пост» солуунуң корреспондентизи ол чыскаалдар «Европага америк ядролуг чепсектиң чаа хевирлерин тургузарының планнарынга удур улам өзүп орар политиктиг шимчээшкинге чаа идиг берген» деп демдеглээн. Ол чыскаалдар, ол ышкаш ооң мурнуу чарыында Лондонга, Римге болгаш Боннга болган чыскаалдар «америк администрацияның Европага америк боо-чепсектерни чаартыр дээр оралдажыышкыннары бергелерде таварыжы бергенин база дагын онза тода көргүскен» деп, ук солун бижээн.

(СЭТА).

КНО-НУҢ БИРГИ КОМИТЕДИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. В. Василец, Е. Менкес). Боо-чепсекти эндере бүдүрериң боттуг кызыгаарлаарынче болгаш ол сорулга-биле чугаалажыышкыннарны чорударынче угланган күженииишкиннериниң идепкейжидерин КНО-нуң Кол Ассамблеязының бирги комитединге чугаалажылганың киржикчилери деткип чугаалаан. (Бо комитетке политиктиг айтырыглары болгаш чепсеглениишкинни дүжүрерин киириштир айыыл чок чоруктуң айтырыгларын чугаалажыр). Ооң киржикчилериниң айтып турарын ёзугаар алырга, Совет Эвилелиниң кедергей тодаргай саналдарны боттандырары дайынның айыылын чайладырынче болгаш политиктиг байдалды кадыкшыдарынче угланган орукту айыдар.

Амгы дүшкүүрлүг байдалда ядролуг мөөңнежиишкинниң айыылын үзүткээрындан артык чугула сорулга чок деп, венгр делегат И. Кемивеш чугаалаан. «Ядролуг халапты болдурбас» дугайында Декларацияны хүлээп алыр деп совет саналды ынчангаш бистиң делегациявыс чогуур үезинде кылдынган чугула санал кылдыр санап турар. Ядролуг чепсекти дүжүрериниче аппар чыдар боттуг хемчеглерниң эргежок чугулазын оратор онзалап демдеглээн. Оларның аразында — ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгү-нийти хоруур, ооң чаа хевирлерин-даа ойталаар дээн саналдар бар. Стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында керээни Каттышкан Штаттарның күштүг болдуруп бадылаары чүгле ийи улуг күрүнениң эвес, харын бүгү делегейниң эрге-ажыктарынга таарышкан болур ийик деп, ол чугаалаан.

Космосту боо-чепсекти эндерелдирериниң база бир зоназы болдуруп чадап чогунуң улам-на айыылдыг болуп келчыларын Польшаның төлээлекчизи Э. Вызнер айыткан. Кандыг-даа хевирниң боо-чепсээн космос делгемиинге сайгара тургузарын хоруур дугайында керээни чарарын киирген Совет Эвилелиниң инициативазын деткиириңче комитеттиң кежигүннерин ол кыйгырган.

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ БОЛГАН КИЧЭЭНДИРИГ

Каттышкан Штаттарның дайынзырак, агрессчи угланыышкынынга килеңнээшкин бүгү делегейде улам калбарып турар. Европага «кызыгаарлалдыг» ядролуг дайынны өскүдүп үндүреринге Вашингтоннуң белениниң дугайында президент Рейганның чоокта чаагы медеглели ындыг угланыышкынның сөөлгү илерели болган. Америк администрацияның политиказын шыңгыы шүгүмчүлевишаан, делегейниң хөй-хөй чурттарының политиктиг болгаш хөй-нийтичи ажылдакчылары, парлалгазы ооң-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыынга харыызынга кылган сагындырыының шуут-ла чогуур үезинде болганын онзалап демдеглеп турар.

● **ГАВАНА.** Бодун болу өлүрер дээн кижи харын ядролуг дайындан тиилекчи болуп үнер дээр идегел-биле ындыг дайынны эгелеп болурунуң дугайында Л. И. Брежневтиң сөстерин Ак бажыңның баштыңы ынак бодап алза чогуур ийик деп, «Гранма» солун бижээн. Эрге-чагыргазырак, делегейге тергиидел чедип алыксаар болгаш кижи төрелгетенни шуут-ла чайлаш чок өлүмге таварыштырарынга белен ындыг күштерге ол шынгыы кичээндириг-дир деп, ол солун онзалап демдеглээн. Кижи төрелгетенниң салым-хуузунче холдаксаар АКШ-тың чүткүлдерин делегейниң улустары шиитпирлиг буруу шаап, мөчпүлдежип, үнүүшкүнү күткүүрүнче Вашингтоннуң угланыышкынынга удурланып турар.

● **ЖЕНЕВА.** Ядролуг дайынның «чайлаш чогунуң» дугайында бодалга кижилерни өөредир дээр оралдажыышкыннар кем-буруулуг болгаш бууран дүжүүшкүнге чугаажок таваржыр. Буруңгаар дешпилгейниң бууран дүжер перспективазы-биле кижи төрелгетен эптежип шыдавас деп, Тайбың болгаш хосталга дээш делегей лигазының чиңгине секретары Э. Баллантайн медеглээн. Европада тайбыңга немелде кыжаныышкынны тургузуп турер чаа америк ракеталарны Барыын Европага эккеп сайгара тургузар дээр НАТО-нуң планнарынга дешпилгелиг хөй-нийти удурланып турар. Европага «кызыгаарлалдыг» ядролуг дайын дугайында президент Рейганның медеглели ынчангаш харын килеңнээшкинниң болгаш удурланыышкынның калбак чалгыын хайныктырган. Европада кол угланыышкын тайбың дээш массалыг шимчээшкин-биле тодаргайлаттынар деп, ол демдеглээн.

● **ГААГА.** НАТО-нуң ракета-ядролуг планнарынга удур улустарның демисели «кызыгаарлалдыг» ядролуг дайын болдунар аргалыг кылдыр чулчурган президент Рейганның чоокта чаагы домактаныышкыннарының соонда онза калбарган. Голландияның күш-ажыл партиязының Гаагага болган съездизиниң делегаттарының мурнунга чүве чугаалап тура, ооң даргазы М. ван Ден Берг ол дугайын медеглээн. Вашингтоннуң ындыг янзылыг туружу АКШ-тың администрациязының бодалдары-биле алырга, Европа атомнуг дайынның чери болган туруп болур ышкажыл деп, ол уламчылаан. Рейганның ол сөстеринге килеңнеп турар кижилерге каттыжар мен.

● **ТОКИО.** АКШ-тың администрациязының шериг күчүзүн күжениишкиннниг өстүрүп, стратегтиг боо-чепсектиң чаа системаларын калбарты бергени делегей байдалын баксырадып турар-дыр деп, сураглыг япон тайылбырлакчы Сюити Като «Асахи» солунга бижээн. «Улустарның айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктары чедип алдынган деңг байдалы камгалап арттырарын болгаш чепсеглениишкинни бүгү-нийти дүжүрерин чедип алыр сорулга-биле чугаалажыышкыннарны эрттирерин негеп турар» деп ол демдеглээн.

АКШ-тың ядролуг доглунуушкуннарынга бүгү делегейде улам өзүп турар ойтур шавыышкынче кичээнгейни угландырбышаан, боо-чепсекти эндере бүдүрер угланыышкынынга деткиишкинни Вашингтоннуң эвилелчилериниң аразындан безин чедип ап шыдавайн турарын С. Като айыткан. Бир эвес Пентагоннуң ажылдап кылган саавырын салгаар чүве болза, биске камгалаар чүү-даа: амы-тыныдаа, хөкшүл-херенги-даа, культура-даа артпас ышкажыл деп, япон хайгаарачы онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

ПАРИЖ. (СЭТА). Сессияның хүн чурумунга кирген социал-экономиктиг эң чугула айтырыгларның бирээзин — П. Моруаның чазаанын киирген национализация дугайында хоойлу төлевилелин Францияның национал хуралынга чугаалажып көөрү доозулган. Парламентиде депутаттар олуттарының хөй нуруузун ээлеп турар Социалистиг болгаш Коммунистиг партияларның депутаттарының бадылаашкыны-биле ол хоойлу төлевилелин чүүлдүг деп санап көрген. Хоойлу төлевилелиниң баштайгы бижимелинге муң ажыг эдиглерни болгаш чазалгаларны удурланыкчы буржуаз партияларның төлээлекчилери киирбишаан, чугула ол документини чугаалажып көөрүн узайдыктырарын оралдашкан.

«Компани женераль д'электрисите» (энергетика), «Сен-гобен», «Пешине-южин-кюльман» болгаш «Рон-пуленк» деп улуг беш үлетпүр балуктеринге, а ол ышкаш «Томсон-брандт» деп фирмага чогуур эгидилгени бербишаан, оларга күрүне контролюн тургузарын хоойлу төлевилели көрүп турар. Францияның элээн каш банкыларын база национализастаар.

Күрүне секторун калбартырынче угланган элээн каш эдилгелерни Национал хуралда коммунист депутаттар бөлүү киирген. Национализацияның программазы бүдүрүлгени катап тургузарынга болгаш чуртта ажыл чок чорукту кызырар дээш демиселге дузалаар ужурлуг деп, коммунист депутат Ф. Асенси медеглээн. Национализация программазы экономиканы болгаш нийтилел амыдыралын демократчылар оруккa чугула үе-чада болуп турар.

Национализация дугайында хоойлу төлевилелин сенаттың чугаалажып көөрүнге ам киирер.

Финляндияның күрчөвүлелиниң шиитпири

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның Күрүне чөвүлелиниң ээлчег чок хуралы болуп, У. К. Кекконен аарып турары-биле холбаштыр Финляндияның президентизи хүлээлгезин күүседир аргазы чок деп, анаа чарлаан. Ынчангаш Күрчөвүлел президентиниң соңгукчуларының коллегиязын келир чылдың январь 17—18-те соңгуур дугайында шиитпирин хүлээп алган болгаш президент соңгулдаларын 1982 чылдың январь 26-да болурун доктааткан.

Ол шиитпирни Күрчөвүлелге У. К. Кекконенниң чагаазын барымдаалап хүлээп алган. Ооң кадыының байдалыныы талазы-биле президент хүлээлгезин күүседип шыдавас деп эмчилерниң айытканын ол чагаазынга Кекконен дыңнаткан.

Шылгараңгай политиктиг ажылдакчының болгаш Финляндияның күрүне удуртукчузунуң чурттуң база чоннуң чаагай чоруу дээш бергени, бодунга дециежир чүвези чок ажыл-чорудулгазының тээрби беш чылы дооступ турары бодур деп, премьер-министрниң хүлээлгезин күүседип турар Э. Усситало Күрчөвүлелдиң хуралының соонда болган парлалга конференциязынга чугаалаан.

У. К. Кекконен президент албан-дужаалга тура база даштыкы политиканың талазынга президент Ю. К. Паасикивиниң шугумун уламчылавышаан, идепкейлиг, тайбыңга ынак финн даштыкы политиканың тургузукчузу болу берген, ол политиканы чедиишкинниг чорудар Совет Эвилели-биле найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээге, чаагай кожа хелбээ харылзааларга үндезилеңип келген, ол харылзааларны хөгжүдериниң дугайында У. К. Кекконен онза сагыш салып чораан деп, ол демдеглээн.

Күрүне чөвүлелиниң болгаш чурттуң чонунуң аажок хөй нуруузунуң бодал-оналын илергейлевишаан, финн улус У. К. Кекконенниң даштыкы политиктиг шугумунуң чугула ужур-дузалын бүрүн медереп билип турар болгаш ооң шугумун улам ыңай уламчылаарынга бүгү күжениишкиннерин чаңгыс эп-сеткилдиг салыр дээрзин онзалап демдеглексээн ийик мен деп, Э. Усситало медеглээн.

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ КАТАП ЭГЕЛЭЭН

МАДРИД. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелериниң ужуражыышкыны Испанияның найысылалында катап эгелээн.

Совет делегациязының баштыңы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев ужуражыышкынның ээлчеглиг хуралынга чүве чугаалаан болгаш боттуг база дүүштүрген документини ужуражыышкынның түңнелинде хүлээп алыр дээн ооң киржикчилериниң шиитпириниң дугайында сагындырган. Европага чавырлыышкынның болгаш тайбынның, айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың эрге-ажыктарынга дүүшкен түңнелдерни чедип алырын ужуражыышкын киржикчилери моон мурнунда база дугурушкан турган. Ужуражыышкынның чугулазын ол онзалап демдеглээн болгаш ооң ажылын, перспективаларын үнелевишаан, Мадрид ужуражыышкынының чедиишкини эргежок чугула деп айыткан. Үениң негелдези ындыг болуп турар. Ооң бүгү киржикчилери политиктиг тура-соруктуу илергейлээр болза, ындыг чедиишкин болдунуп болур.

Түңнел документиниң элээн кезии мурнуку чапсарлаашкынның бүдүүвүнде чедип алдынган турганын совет делегацияның баштыңы демдеглевишаан, кол айтырыгга — Европага шериг чавырлыышкынның болгаш боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында айтырыгга хамаарыштыр чедип алдынган дешпилгени онзалап айыткан. Мадрид ужуражыышкынының чедиишкиниг болуруп хандырар дээш ССРЭ шиитпирлиг күжениишкиннерни кылып турарын ол чугаалаан. Делегей херектериниң амгы байдалынга хамаарыштыр сагыш човаашкынын илергейлээн болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче чүткүлдүг бүгү күштер-биле чугаалажыышкыннарны кылырынга социалистиг чурттарның белеңин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң акы-дуңма партияларның болгаш чурттарның удуртукчулары-биле бо чайын Крымга болган ужуражыышкыннарының түңнелдери бадыткап көргүскен.

Европага айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш кады ажылдажылганы калбартырының хереэнге төлептиг салыышкынны киирериң база тодаргай түңнелдерлиг болуруп Мадрид ужуражыышкынындан улустар манап турар.

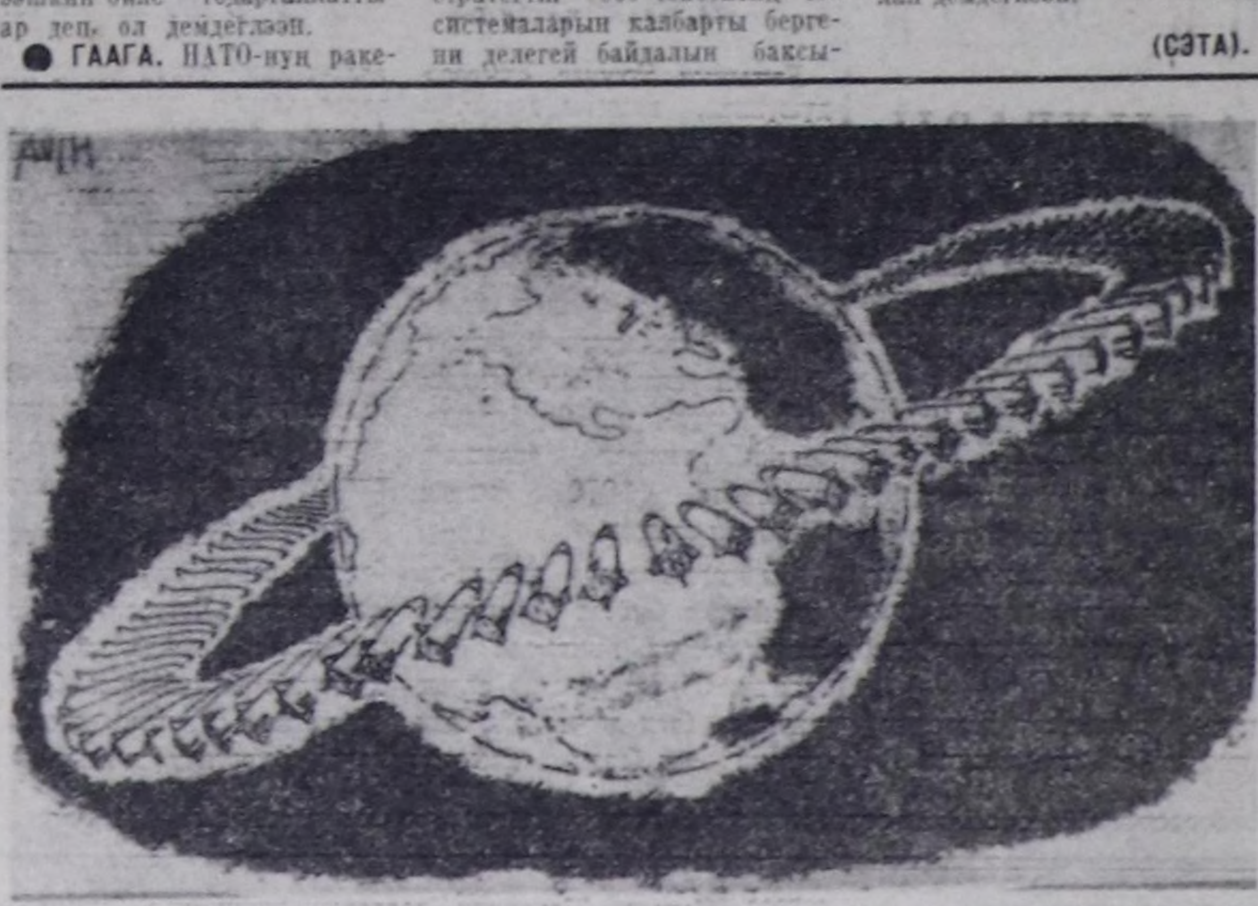

Вашингтоннуң «картыгаларының» космосту милитаризастаарынче чүткүлүнде чер пырында кордалы база-ла бар: олар боттарының шериг талазы-биле артык күштүг болуруп черге база чедип алырын күзеп турар.

Океан ындының ядро кордакчыларының будут ындынга күзелдери.

Чурукту «Дейли уорлд» солундан алган.

СЭТА-ның фотохроиниказы.
(СОЛУННАРДАН).

СУРАГЛЫГ КИЖИЛЕР — ХЕРЭЭЖЕННЕР ДУГАЙЫНДА

Херээжен — өндүр улуг сөс. Ында аныяк кыстың арыг-шынчызы, ында херээжен өңнүктүң кижизиг бүдүжү, ында иениң маадырлыг чоруу сиңниккен.

Н. А. НЕКРАСОВ.

Херээженнерге ынакшылдан чер кырынга бүгү-ле кайгамчык чараш чүве төрүттүнген.

А. М. ГОРЬКИЙ.

Чер бөмбүрзээ — иелерниң серемчилелдиг карактарында, удаан чаштарның кайгамчык хүлүмзүрүүнде.

Мирзо ТУРСУН-ЗАДЕ.

Чүгле даштыкы хевириниң чараш болурунче сагыш салып чораан херээженнерниң амыдыралында муңгаралдан өске чүү-даа чок.

Б. ФОНТЕНЕЛЬ.

Херээженнерде чараш болуруның аргазы кара чаңгыс, ынчалза-даа сонуургаачыг болурунуң аргалары чүс-чүс муң.

Ш. МОНТЕСКЬЕ.

Ие-херээжен — чер кырында бүгү-ле кайгамчык чараш чүвениң чаякчызы, чүге дизе ол Кижиниң чаякчызы.

В. СУХОМЛИНСКИЙ.

Кызыл хоорайның чаа аэропорт талазынче көөрге, бедик хавак кырында каът-каът хөй бажыңнарның баштайында-ла «Чоннуң кадыы — ниитилелдиң байлаа» деп бижиктиг бажың ырактан-на көскү. Кижилерниң кадыы дээш хөй чүвени кылып турар ниитилел чүгле социалистиг чуртка туруп болур. Күрүнези чонунуң кадыы дээш ынчаар сагыш салып турда, кым-даа болза кызып ажылдавайн канчаар — чуртунуң байлаан тургусчуру күзенчиг.

Республиканың төп эмнелгези янзы-бүрү аарыгларны аңгылап, түс-түсте эмнээр хөй салбырларлыг. Салбыр бүрүзү ажылынга бедик мергежилдиг дээди болгаш тускай ортумак эртемниг эмчи кадрларлыг, хөй-хөй эмнелге кабинеттерлиг. Оларны амгы үениң негелдезинге дүүштүр эмнелгениң эң нарын дериг-херекселдери-биле дерээн. Чоннуң кадыы дээш ол бүгүнү күрүне кылган.

Эмнелгениң хөй кижилиг улуг-даа, биче-даа коллективтериниң аразында дуржулгалыг эмчи Зинаида Николаевна Кокоринаның эргелекчилээни клиника-биохимия лабораториязының коллективиниң ажылы нийти эмнелгениң ажылындан бичии-даа аңгылаттынмас, ооң адырылбас тудуш кезээ. Кайы-бир аарыгны шын тодаралып тыварынга оларның кылган биохимиктиг анализтери кончуг чугула, эмчилерниң бирги дузалакчылары ол.

Ында коллектив бүрүзүнде дег, Екатерина Васильевна Григорьева, Нина Ивановна Баулина чижектиг күш-ажылдың хоочуннары-биле черге-лештир Мария Шириндүү, Наталья Чуб, Татьяна Салчак ышкаш оларның аныяк салгалы ажылдап турар.

Лабораторияның найыралдыг коллективи бо чылдың эрткен үшкү кварталының түңнелинде социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, шилчиир вымпел-биле шаңнаткан. Амгы үеде олар республиканың өске-даа ажыл-ишчилери дег, Тываның херээженнериниң IX съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражкан.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: республика эмнелгезиниң клиника-биохимия лабораториязының эргелекчизи З. Н. Кокоринаның лаборант-эмчи, аныяк коммунист Мария Шириндүү-биле ажылдап олурары.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ХЕРЭЭЖЕННЕР

Даңгаар эртен,
Дагларда хүн дээп турда,
Херээженнер
Хевин кедип, каастаныр.

Мага-боттуң
Чараш, шинин
сонуургаанзыг.
Башкы херел
Чайнап бээрин магаданчыг.

Херээженнер —
Херел чажар эртинелер.
Олар чокта —
От чок ышкаш сагындырар.

Олар биске
Омакшылды шаңнап чоруур.
Херээженнер —
Кежик-чолдуң чырыткызы.

Чурттаганың
Чулазы азы сылдызы дег.
Олар чокта —
Ораннар-даа ээнзиргей.

Октаргайже
Оккур ужар чалгыныывыс —
Салгалывыс
Чаякчызы — иелери.

Херээженнер —
Хей-аът киирер ыдык сүлде.
Карак базып,
Каттыраңнап чаңнавытса,

Каң, шой безин
Хайлып, эсти берип болур.
Ынчангаштың
Ырларывыс дээжизин,
Кедилиг эш —
Херээженге өргүп чор бис.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ОЛЧА

Олча бүрү ээзин манап,
Орук санай чыдар чүве.
Ону дилеп тыварынга
Он-он чылдар эрте-даа бээр.

Оон туржук, чүс-чүс карак
Ону таптыг ожаавайн,
Оюп эрте база-даа бээр
Олча дээрге чүү-даа болур.

Она берген акша-даа боор,
Ойнаашкынныг Волга-даа,
Оран-таңдыы аңы-даа боор.
Октаргайда бар-ла чүве —

Олча болур, тывыш болур.
Орай дүне ава божаан —
Олчазы чүл — оол болган.
Оол өскеш, он сес харлаан—

Олча-омак ону ойбаан:
Онза чараш кыска душкап,
Оозу аңаа ынак меп дээн.
Оттуг-эъттиг чалыы оол, кыс

Оргу шөлге өөн диккен.
Оон соонда оларның өөн
Олча-тывыш каап көрбээн.
Оол, кыс деп кымнарыл ол?

Ол-даа болгай, мен-даа
дижик.
Октаргайга эң-не улуг
Олчаң чүл деп айтырыңар.
Олчам черле чажырбас мен,

Ону хойге чарлаар-даа мен:
Ортувуска ойнап хөглээр
Оолду, кысты божуп берген
Омак-хөглүг ынаам уруг
Олчам ол-дур, кежиим
ол-дур.

Александр ДАРЖАЙ.

ЧЕЖЕ КИЖИ „ЧЕТТИРДИМ!“ ДЭЭН

КЫЛАГАР ак өңнүг «Волга» турган черинден оожуму кончуг шимчеп үнгеш, Кызыл хоорайның «Восток» кинотеатр талазынче маңнап чорупту. Оон чолаачызы, херээжен кижи, пат-ла өөренген чаңы-биле бурунгаар серемчилелдиг көрүп, машиназының дүргедиглерин далаш чок солугулап каап, ындыг кончуг далашпайн халдып ор. «Волганың» артыкы олудунга олурган, чолаачының кичээнгейлиин, орукту эки билирин, машина башкарып орда эптиин магадап чордум. Каш минута болганда автобус доктаар черге келдивис. Ында база бир такси тур. Оон чанынга турган аныяк оол далажы кончуг кылаштап келгеш диледи:

— Хостуг болза, олуртуп ап көрүңер. Оглувус кемдей берген. Эмчиге чедиртип алыйн.

— Олуруп алыңар. Кайы адресче баарыл?

Аныяк кижи чедер черин адап берди. Ленин кудумчузун куду баткаш, көвүрүгнү кешкеш, оң талакы эриктте бир бажыңче хапты. Ынчан машинаның чолаачызы Мария Николаевнадан айтырыг салдым:

— Силерге чолаачы болур күзел канчап төрүттүнгенил?

— Чээрби чыл бурунгаар.

Ынча дээш ол, бодунуң шилип алган профессиязынга чоргаарланган дег, өткүдү кончуг каттырып кагды.

...Машинаның чолаачы акызы чораан. Ол оон чыда калбас турган. Ырак, чоок-даа чер баар дээн болза, акызы-биле кабинага кожа олуруптар. Ынчап чорупп турагаш, ол техникага «ынакшыл» берген. Бир катап ол акызындан айтырган:

— Чолаачы курузун доозуп алыйн бе?

— Ынчал. Чүгле чалгаа болбас сен, аа — дээш, акызы каттырган.

Удавааанда Маша Кызылдың автошколазынга өөренип эгелээн. Оолдар аразынга чаасказ кызымак өөренип турагаш, курсту эки доозуп алган. Аалынче чанмаан. Кызылдың № 2 АТБ-зинге баргаш, «ГАЗ-51» маркалыг самосвал хүлээп алган. Ол аңаа үр ажылдаваан. Аныяк өг-бүлеге оол төрүттүнген соонда, Мария Николаевна Сымчаан ажылын түр када каар ужурга таварышкан.

ООҢ соонда ол Кызылдың пассажирлер АТБ-зинге ажылдап кирген. Аңаа автобус чолаачылап эгелээн. Ынчан Мария Николаевна хоочун чолаачы Хунажык Ондар-биле чаңгыс автобуска ажылдаар аас-кежиктиг болган. Дуржулгалыг чолаачы аныяк кижиге хууда арга-сүмезин берип, аңаа улуг дузаны көргүскен.

Техникага хандыкшылдыг болгаш Мария Сымчаан кандыг-даа машинага ажылдадып каарга, кызымак болгаш чүткүлдүүн көргүзүп келген. Ам ол такси чолаачылаанындан бээр он чыл четкен. Бо үениң дургузунда ол машиназын камныг эдилеп, озал-ондак болдуруп көрбээн.

Ажылының дугайын сонуургаар болзуңарза, ол мынча дээр:

— Чаңгыс таксиде ийи кижи ажылдап турар бис. Эжимни Федор Алексеевич Бабичев дээр. Бистиң АТБ-ниң хоочун чолаачызы — 24 чыл ажылдаан кижи. Ол бодунга дыка негелделиг, арыг-силиг... Ээлчегден келгеш, машиназын чуп, арыглааш, чамдык кезектерин көрүп, хынап каар боор. Эки-ле кижи!

Хүнде 58 рубльдиң орулгазын киирер планныг мен. Ол күүсеттинип турар. Айда 800—900 рубль чеде бээр. Сөөлгү чылдарда бистиң коллективте херээжен такси чолаачылар немежип турар. Аныяктар бар. Ол мензэ, хөй чылдарда ажылдап келген кижиге, өөрүнчүг-дүр. Ам мээң-биле кады чеди кижи ажылдап турар.

Хоорайның кудумчуларынга чоруурга таксиге кандыг-даа кижилер олуруптар. Чамдыктары — хөглүг, омак, чугаакыр, хүндүлээчел, өскелери — чүве ыттавас, ажыныычал, турум чаңныг болгулаар. Ынчалгаш оларның аажы-чаңын бодап, эптиг-чөптүг чугаалажырын оралдажып чоруур мен. Хоорайны билбес, Тывага чаа келген кижилер-даа таварышкылаар. Бир катап мындыг таварылга болган. Таксимге аныяк улустар олурупкан. Чугаалажы бердивис. Кайнаар баарын айтырдым. «Дагларже!» деп мындыг. Кайгап калган мен. Ам канчаар, Улуг-Хемни кешкеш, калбак даштарлыг дагга чедире бердим. Оларны көргеш, чаа пассажирлерим дыка өөрүп, хөөрежип турдулар. «Бо даштар-биле чүге бажың тутпас силер? Бистиң черивиске мындыг даштар чыткан болза, ону кандыг-даа тудугга ажыглаар ийик бис» — дээр болдулар. Келген черин айтырдым. «Россияның кара хөрзүннүг областарындан келген бис» диштилер.

СЫМЧААННАР — шупту чолаачылар. Өгнүң эр ээзи Владимир Сыдамович, оолдары — Леонид, Анатолий олар үшкү класстың чолаачылары. Улуг оглу, авазы ышкаш, Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде ажылдап турар. Толязы бөгүн-даарта Совет Армияның хүрээлеңинче шериг хүлээлгезин күүседип аъттаныптар. Оон ээп келгеш чолаачылар династиязының узун оруун ол уламчылаар күзелдиг.

Найысылал Кызылда ат-сураа нептерей берген, ажылга кызымак, техникага ынак бо кижиниң дугайын сонуургап, пассажирлер АТБ-зинде кадрлар килдизинге чораан мен. Килдистиң начальниги оон бүдүрүлге характеристиказын көргүстү. Ында мындыг одуруглар бар: «М. Н. Сымчаан — бирги класстың чолаачызы. Ажылга харыысалгалыг, техниканы эки байдалга тудуп, ажаап турар. Бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип турар. Онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен. Беш чыл дургузунда 5921 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган. Коллективтиң, хоорайның хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржип турар. Автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының кежигүнү. Күш-ажылчы чедиишкиннери дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ, хөй санныг хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан».

...Мария Николаевна машиназын Интернациональная кудумчузунда уруглар эмнелгезиниң чанынга доктаадыпты. Бичии уруглуг ие: «Силерге улуу-биле четтирдим» дээш үнду. Шынап-ла, аңаа, биче сеткилдиг, хүндүлээчел такси чолаачызынга та чеже кижи «Четтирдим!» дээн. Чедер черимге чедиртип алгаш, мен база ол сөстү сеткилим ханызындан сөглээн мен.

Такси чолаачызы М. Н. Сымчаанга, чонунга төлептиг бараан болуп чоруур кижиге, кассажирлер бүрүзүнүң бедик шаңналы ол сөс болгай аан.

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: М. Н. Сымчаан ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Иелерниң маадыр чорууңга

Ленинградтың кинематографистериниң «Комендант шагы» деп чаа фильм иелерниң маадырлыг чоруун алгап турар.

Драматург Самсон Поляковтуң сценарийин ёзугаар режиссёр Наталья Трощенконуң тургусканы ол киноленатаның кол маадыры — белорус тараачын херээжен Вера угбай дайынның берге чылдарында партизаннарның он бир уругларының ийиги авазы апаар.

— Кинотоожулалдың үндезини болган болуушкуннар шуут болуп турган дээр болза частырыг чок,— деп, режиссёр чугаалаар. — Ындыг кижилерни маадырлыг белорус черге бис эвээш эвести көрүп келген бис. Бистиң аваларывыстың маадырлыг херектерин ханы шинчилеп өөренип, совет мөзүнүң ындыг илдикпес, а херек кырында маадырлыг талаларын хөйге көргүзерин кызыткан бис. Патриотчу чорук, тура-сорук, ёзулуг-ла ак сеткилдии — бистиң кол маадырывыстың ажыл-херектериниң үндезини болган мөзүзү ол. Ооң овур-хевирин Белорус ССР-ниң Янка Купала аттыг үлегерлиг театрының актёру ССРЭ-ниң улустуң артизи Галина Макарова сонуургаачыг, тааланчыг кылдыр ойнаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң маадырлыг чоруунуң темазы Наталья Трощенкону катап-катап хаара тудуп турар. Ооң «Ынак болгаш сактып чоруур кижилерим дугайында», «Кадкинни кижи бүрүзү билир», «Пани Мария» деп киноларында ол үениң маадырлыг болуушкуннарын амгы хүннерниң кижилериниң хүлээп ап турары-биле көргүскен.

(СЭТА-ның корр.)
Ленинград.

Бистиң сүмевис

ТЕАТР, ЧАЛАЛГА БААРДА...

Амгы үениң херээжен кижилери хүн бүрүнүң чымыштыг ажыл-ижинде хаара туттунган. Ынчангаш күш-ажылчы неделя дургузунда арынны, баш дүгүн күзээни-биле эдип чазаар үе бирык тывылбайн барып болур. Ындыг таварылгада аңаа ийи дыштаныр хүнну ажыглап болур силер. Дыштаныр хүннерде театр ийикпе, азы чалалга баар диген дийик силер. Ынчап ылаңгыя херээжен кижи сергек, «байырлал арын-шырайлыг» көстүрүн күзээр. Ынчаар көстүр дизе чүнү канчаар-рыл? Ол айтырыгга хамаарыштыр чамдык сүмелерни «Шевер кыс» бодунуң номчукчуларынга берип тур.

Байырлалдар хүннеринде театрга, чалалгага сеткил-сагыштың ханызындан өөрүшкүлүг, сергек, чараш болурун шынап-ла кым күзевес боор. Ынчангаш аңаа белеткелди неделя бурунгаар эгелээри чугула. Чүге дизе кыска үе дургузунда, артында далаш-биле ол күзелди боттандырары белен эвес. Чогум чүнү кылза экил?

Мооң мурнунда хүннерге бодаарга, удуур шагыңардан бир шак эрте чыдып алырын оралдажыңар. А дараазында чаа хүнну албан эртенги гимнастика-биле эгелеңер. Ону ажык соңгалыг өрээлге кылырын утпаңар. Бо удаада дүштеки кофе ижерин соксадыр. Кежиңерни хүннүң-не хайгаарап, ажаарын утпаңар. Ону белеткелдиң эге чадазы кылдыр санап болур. А чогум театрже, чалалгаже баар шагыңар чоокшулап келгенде чүну кылырыл?

Прическаңарны үревези-биле башты аржыыл-биле шараш, көрүнчүк мурнунга дараазында чүүлдерни кылыр.

Чүнү-дла мурнай суук косметиктиг кремге ийикпе, азы сливкага өттүрүп каан хөвең-биле арынны кончуг кичээнгейлиг массажтай аарак чаар. Ону кылырда албан сегел адаандан эгелээр, хавактың ортузундан эгелээш, дашкаар үндүрер. А кажан кеш суук кремни сиңирип алган соонда матовый кремни арынга оожум шимчээшкин-биле чаар. Бир эвес грим ажыглаар деп бодаар болзуңарза, арынны баштай крем-пудра-биле чуга кылдыр чаап алыңар. Арын ынчан дыка дески көстүр.

Пудраны канчаар ажыглаарыл? Ол база боду тускай шынарлыг. Пудра сиңирип алган хөвеңнерни силгий тырткаш, ам чүгле ынчан ону ажыглаңар. Аргалыг-ла болза хавакты, сегелди болгаш думчук кырын элээн чырык пудра-биле чаар, а чаактарга — бон арай каралдыр өңнү ажыглаар. Пудра-биле чагдынып дооскаш, салаа бажынга кремни алгаш, карак кирбиин чаар. Ону үр тутпайн, щёткажыгаш-биле карак кирбиктерин дырап алыңар. Каракты тушь-биле база будуп ап болур силер. Бир эвес ол тужуңар дүрген адырлыычал болза, ону шуут ажыглаваңар.

Помаданы канчаар ажыглаза экил? Помаданы ажыглаар мурнунда эринни баштай чырык пудра-биле чаап алыңар.

Эргим, чараш болурун херээжен кижи бүрүзү күзээр болгай. Шын эвес бүдүттүнүп алыры чүүден «коргунчуг». Ылаңгыя аныяктарга косметика ажыглаары ындыг-ла күзенчиг эвес, химия ажыглаарының орнунга лимон, яблок кескиндизи-биле ийикпе, азы огурец карты-биле арныңарны аштап алыңар. Устелчек арынны чуурганың белогу-биле чаггаш, кургай бээри билек чуп каатар. Удуур бетинде саваңнаныпп чунарын утпаңар. Бир эвес чаактарның, сегел адааның кежи кургааш, дүжүп эгелээр болза, «Детский», «Чебурашка» деп кремнерни ажыглаар.

Косметиканы назы-хар аайы-биле ажыглаар дээрзин утпаңар. Чамдык помадалар аныяк уругларны ол назы-харындан улгаттыр көргүзүптүп база болур.

Көрүнчүкке база катап көрнүп көрүңер даан. Косметика ажыглавазыңарза, кандыг-дыр? Силерге бистиң сүмевис ажыктыг болур боор дээрзинге идегээр-дир бис.

Агаар

Республикага, Кызылга биче булуттаар, чамдык черлерге хар чаар, бүргег агаар болур. Соңгу-барыын углаашкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 2—7 градус чылыг чедир соор.

ЧУГУЛА ТИИЛЕЛГЕ

ТБИЛИСИ, октябрь 28. (СЭТА-ның корр.). Тус черниң «Динамо» стадионунга Чехословакияның командазын 2:0 санга уткаш, ССРЭ-ниң футбол талазы-биле шилиндек командазы делегей чемпионадының шилилге маргылдаазынга Европаның үшкү бөлүүнге бирги черже үнген. Ийи санны ийилдирзин Ревази Шенгелия киирген.

Бо бөлүктүң аайы-биле ийи оюн арткан: ССРЭ-ниң шилиндек командазы ноябрь 18-те Уэльстиң, ноябрь 29-та ЧССР-ниң шилиндек командалары-биле ойнаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү кезээ — «Хандыкшылдар». 10.20 — «Хөглүг чарыштар». 11.05 — Н. Мясковский. Де минорга № 3 соната. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.35 — «Ажыл-агыйны башкарарының дуржулгазы». Документалдыг телефильмнер программазы. 15.50 — «Шевер холдар». 16.20 — «Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 16.50 — Совет ыры концерти. 17.20 — «Маргылдаа клуву». 18.20 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.30—Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

19.45 — «Америк халап». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 4-кү кезээ — «Суд». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Останкинода концерт студиязынга чогаалчы Н. Думбадзе-биле ужуражылгыкын. 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15—00.00 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери.

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Октябрь». Эртем-нептерелдиг фильм. 12.10 — Совет чурулга уран чүүлү. Б. Пророков. 12.40 — А. С. Пушкин. «Мерген Олег дугайында ыры». 5-ки класс. 13.10 — «Хоойлуну билир сен бе?». 13.50 — «Экран — башкыга». География. 6-гы класс. Австралияның үнүштери болгаш дириг амытаннары. 14.20 — Кижиниң анатомиязы, физиологиязы болгаш гигиеназы. 8-ки класс. Ханның билдинмес чүүлдери. 14.50 — Джон Рид. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.35 — «Сеэм бүрүзүн-даа». 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00— «Аныяк иелиичилер». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Уруглар фильмі. «Кыш арга иштинге канчап келгенил». Ойнаарактар фильми.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»). 19.30 — М. Глинканың романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Соловьяненко күүседир.

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Фильм-концерт.

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — А. Дворжак. Оркестр биле виолончелиге концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кырган-авазының соонда келген кижи». Уран-чечен фильм. (ГДР). 23.00 — 01.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Крылья Советов» — ЦСКА. Спорттуң «Крылья Советов» ордузундан дамчыдылга.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бо меңге делегейниң камнакар» 9.30, «Харыы кожууушкун» 10.40, 12.40, 14.40, 16.40, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чебурашка» деп киноклуб 9.30, «Онза кичээнгейниң зоназында» 11.00, 13.00, 15.00, «Сашка» 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «О спорт, сен — тайбың-дыр сен!» 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Миллиардер-хөреңгитен кымыл?» 15.00, 17.30, (узаткан), 19.40 шактарда.

ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ УРАН ЧОГААДЫЛГАЗЫ

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңында Тываның херээженнериниң уран чогаадылгазының делгелгези ажыттынган. Чырык, делгем өрээлдерниң бирээзин шимей каастай берген уран-шевер ажылдарны Кызыл хоорайдан, республиканың барык бүгү районнарындан эккеп делгээн.

Ылаңгыя Тожудан, Барыын-Хемчиктен, Эрзинден, Өвүрден болгаш чамдык өске-даа черлерден эккелген уран чогаадылга кылыглары көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган. Барыын-Хемчик районнуң «Шенпээр» совхозунуң «Хаяа» агиткварттиразының кежигүннериниң демнежип кылганы тыва өг македи, Тожунуң амыдырал-хандырылга комбинадының шевер херээженнериниң аргаан чүң хөйлеңнери, аржылдары, бышкактан кылган идиктери болгаш өске-даа кылыглары уран болгаш чараш.

Ол-ла хүн бичии уругларның уран чогаадылга делгелгези республиканың хөгжүм-шии театрында база ажыттынган.

ЙӨРЭЭЛ СӨСКЕ ТӨЛЕПТИГ

Бажының дүгүнде «хыраа» дүжүпкен, назыны дөгүй-даа берзэ, ам-даа чиик, сергек, чонунга эптиг-эвилең кижини Самагалдайның район эмнелгезинге барган кижи дораан эскерип каар. Кымыл ол? Тес-Хем район эмнелгезиниң уруглар салбырының ажаакчы-санитарказы Баам Намдаковна Човуу-дур. Ол буянныг иштиң кижизи онаашкан ажылынга 1970 чылдан ажылдап эгелээн.

Санитаркалаары шынап-ла чымыштыг болгаш белен эвес ажыл дээрзи кымга-даа билдингир. Орунга чыдар аарыг кижиге бети дээрге аап-саап чүвени ап бээри, аксынга аъш-чемни тудуп бээри дээш черле чүнү кылбас дээр. Аарыг кижилерниң чыдар орун-дежээниң арыг-шевери, палаталарның агаары, ооң шалазын доктаамал чуп, арыг-шеверин сагыыры дээрге санитарканың дорт болгаш буянныг ажылы болур. Баам Намдаковна бо-ла негелделерге четтигип, чоннуң хүндүткелин болгаш өөрүшкү сөстерин үргүлчү дыңнап келген.

СЭКП райкому, райкүүскому болгаш район эмнелгези Баам Намдаковна Човуунуң буянныг ижин демдеглеп, аңаа хүндүлел бижиктерни болгаш макталды, өртектиг шаңналдарны үргүлчү тывсып келген.

Баам Намдаковна чүгле хамаарышкан ажылынга кызымаа-биле чонга билдингир бордан аңгыда, не хүлээлгезин база эки күүседип келген. Оглу Василий Човуу — республика найысылалында мурнакчы тудугжу, уруу Марина — Кызылда садыг училищезинде өөренип турар удавас доозар.

Түңнелинде буянныг иштиң кижизи Баам Намдаковна Човууга хамаарыштыр чоннуң кадыы дээш моон-даа соңгаар чедиишкиннг ажылдаарын күзээн йөрээл сөстерин илередиксеедим.

Ө. ЧИҢМИТ.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-73, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-27-43, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегерлиг ... килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2602

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01755